

5/ Čínsko-japonský makroregion (Východní Asie)

5.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 5.1 Základní data o Čínsko-japonském makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./ km ²	bil. USD	%	tis. USD	%	roky M/Ž
11,8	8,6	1 668	22,6	141	16,7	22,0	16	95	66/70

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

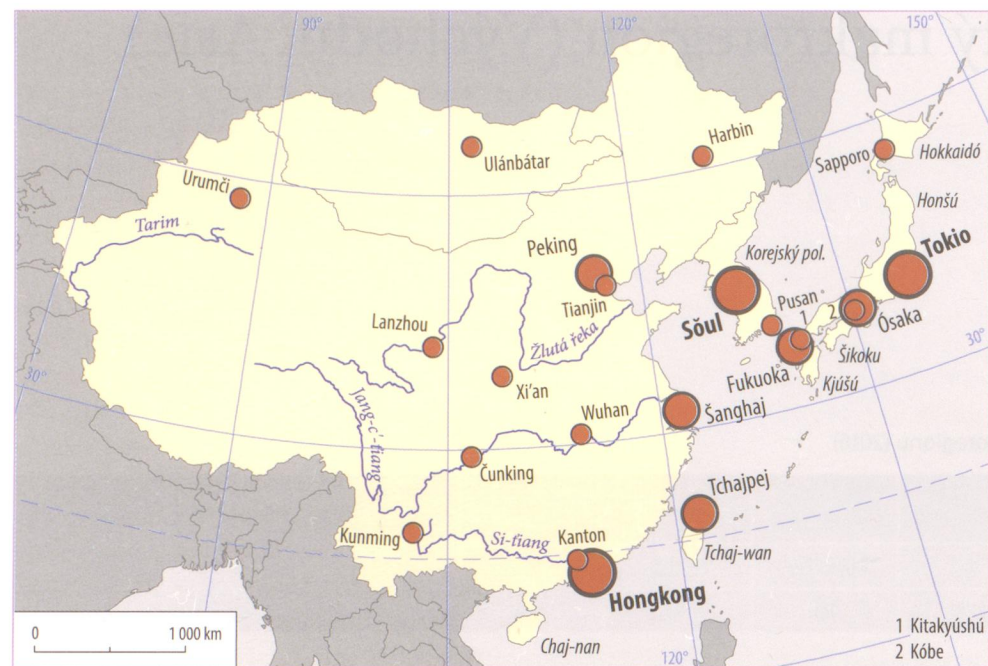
- Horizontálně i vertikálně velmi diferencované přírodní podmínky; na území se nachází jak nejvyšší hory na Zemi, tak celá řada dosud činných vulkánů a vyskytují se časté přírodní katastrofy dosahující obrovských rozměrů. To souvisí s vymezením makroregionu na západní linii *Ohnivého kruhu Pacifické litosférické desky*.
- Většina území makroregionu je ovlivňována *monzunovým prouděním*, které v létě přináší nad ostrovy a pobřeží pevniny srážky, v zimě ovlivňuje studený a prašný monzun ze Sibiře většinu pevninské části makroregionu.
- Makroregion patří mezi *nejbohatší z hlediska přírodních zdrojů*, ovšem jejich územní rozložení je výrazně nerovnoměrné.
- Spolu s Indickým makroregionem je podle *počtu obyvatel největší* mezi makroregiony a žije zde 23 % světové populace převážně *mongoloidní rasy*; podle hustoty zalidnění, která je rovněž výrazně diferencovaná, zaujímá 3. místo mezi makroregiony spolu Indonéským.
- Relativně pozdní vstup Evropanů do makroregionu, což ovlivnila *uzavřenost* čínské i japonské společnosti. Makroregion nebyl jako jediný kolonizován Evropany. Vliv západní (euroamerické technické) civilizace se tam mj. i proto uplatnil později a tamní kultury si v globalizujícím se světě dokázaly podržet řadu tradičních prvků někdejších společností.
- Patří k třem *ekonomicky nejsilnějším makroregionům* (22 % HDP světa) a Čína s Japonskem zaujímají 2. a 3. pořadí v ekonomické produkci na světě.
- Obrovské rozdíly v kvalitě života obyvatel jednotlivých zemí a jejich jádrových a periferních oblastí; *jádrovou oblastí* globálního významu je megalopolis na východním pobřeží ostrova Honšú; tři jádrové oblasti Číny (Peking, Šanghaj a ústí Perlové řeky) a čtvrtá v Jižní Koreji (Soul)

se prudce rozvíjejí a do budoucna představují významnou konkurenci japonským jádrovým oblastem.

- Makroregion byl v poválečném vývoji *politicky silně diferencován*, na jedné straně jsou komunistické režimy, na straně druhé demokratické, které se za silné spoluúčasti USA snažily expanzi komunistických idejí, resp. režimů zabránit.

5.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Makroregion představuje relativně rozsáhlou část souše a ostrovů oddělených od pevniny okrajovými moři Tichého oceánu. Tvoří jej Japonsko, Taiwan, oba státy Korejského poloostrova, Čína a Mongolsko; je vnitřně poměrně *silně diferencovaný* jak z hlediska přírodního, tak politického či sociálně-ekonomického. Zahrnuje totiž oblasti významně ovlivněné monzunovým prouděním s vysokými srážkami a oblasti silně *hornaté* (Japonsko, jižní Čína, KLDK a Jižní Korea). Patří sem také rozsáhlé *pobřežní nížiny* (východní Čína) přes 5 tis. let intenzivně využívané zemědělstvím, stejně jako stepi (Mongolsko, Vnitřní Mongolsko, Ujgurská autonomní oblast) po tisíciletí využívané řadou etnik pasteveckých. V neposlední řadě pokrývají rozsáhlé oblasti Číny a Mongolska *polopouště a pouště* s ročním úhrnem nepravdělných srážek pod 200 mm (Gobi, Taklamakan), prakticky neobydlené mimo řídce se vyskytující oázy kolem vodních zdrojů. Specifickou oblast pak představují vysoko položené *náhorní plošiny* a mezihorské sníženiny lemované či prostoupené *nejvyššími horami* (Tibet-Himálaj, Transhimálaj, Altaj, Karákoram, Kchunlun Shan, Ťan-Šan aj.) a četnými dalšími nižšími horskými hřbety. Krajina řady *velkých bezodtokých pánví* (Džungarská, Tarimská a Cchajdamská) je

Obr. 5.1
Čínsko-japonský makroregion

vyplněna pouštěmi, slanisky a občasnými slanými i sladkým jezery.

Makroregion formuje několik velkých **zemských desek** – Eurasijská, Pacifická a Filipínská. Právě na jejich kontaktu probíhají častá *zemětřesení*, sopečná činnost a obrovské záplavové vlny tsunami. Oblast je také součástí „Tichooceánského kruhu ohně“, jak bývá obrazně nazývána linie lemující kontakt zemských desek Tichého oceánu a pevniny na jeho západním i východním břehu, charakterizovaná četnými sopkami, zemětřeseními či obrovskými sesuvy půdy.

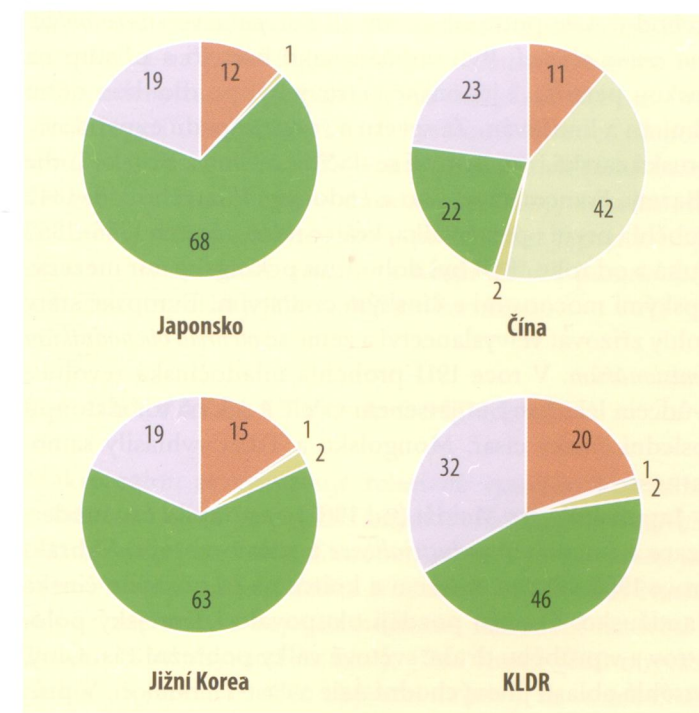
Ve čtvrtohorách byly rozsáhlé oblasti euroasijského kontinentu pokryty *kontinentálním ledovcem*. V dobách mezileďových a po jeho ústupu se díky vytvořenému monzunovému proudění vzduchu přesouvaly rozsáhlé objemy prachu a jemného písku větrnou i říční erozí. Tak byla vytvořena rozsáhlá *sprašová plošina* na středním toku Žluté řeky.

Vodstvo. Vodní eroze jemných spraší *Žluté řeky* čili Huang He (délka 5 465 km, rozloha povodí 752 tis. km²) dala vzniknout rozsáhlým nížinám severní Číny a dala také název okrajovému moři, do něhož řeka ústí (Žluté moře). Množství unášeného materiálu řekou je tak obrovské, že řeka své koryto v nížině neustále zanáší. Přestože je chráněna rozsáhlými hrázemi, občas se vylévá ze břehů a vytváří v nížině nová koryta, někdy i hodně vzdálená od původního řečiště. Druhou řekou, ještě mohutnější, je jižnější a srážkami lépe zásobovaná řeka *Jang-c'-ťiang* čili Chang Jiang (délka 6 300 km, rozloha povodí 1 810 tis. km²), která zformovala větší jižní část pobřežní nížiny. Obě řeky propojuje ve Velké čínské nížině *uměle vytvořený kanál*, který po staletí představoval klíčovou dopravní cestu mezi oběma povodími a navíc sloužil k odebírání vody k závlahám. Prameny obou řek (podobně jako i dalších veletoků jihovýchodní

Asie – Salwin, Mekong) leží v centrální Číně ve výšce kolem 5 000 m n. m. Proto jejich toky, díky tavným vodám ze sněhu a ledu vysokých poloh, představují v létě velice významné zdroje pro zavlažování polí, zároveň byly po staletí důležitými dopravními osami a v některých místech i nepřekročitelnou hranicí mezi oběma břehy.

Řeky Japonska, Taiwanu a obou států Korejského poloostrova jsou *krátké a relativně vodnaté*. Z důvodů ochrany hustě zalidněných a zainvestovaných pobřežních nížin bývají uzavřené *protipovodňovými hrázemi* (především v Japonsku). Řeky totiž velice rychle odvádějí srážkovou vodu a způsobovaly tak a způsobují velké povodně. Stepní a pouštní Mongolsko má řeky spíše občasně, řada z nich končí v *bezodtokých pánvích* se slanými či sladkými jezery. Podobný charakter má krajina na západě Číny, kde nejvýznamnější tok představuje řeka Tarim, končící v poušti a slaniscích kolem jezera Lop Nur. Nedaleko se nachází *Turfanská proláklina* (–154 m), nejnižší položené místo makroregionu.

Pro Čínu (především severní a západní) a Mongolsko jsou klíčovými přírodními zdroji *povrchové a podzemní vody*. Jejich nedostatek brání intenzivnějšímu rolnickému využití krajiny v řadě oblastí. Proto Čína připravila řadu plánů a projektů, kterými plánuje *přivést na sever vodu přítoků řeky Jang-c'-ťiang*. Tyto projekty spuštěné v roce 2002 mají kromě vody na závlahy zajistit zásobování Pekingem vodou, jehož povrchové zdroje jsou znečištěné a podzemní silně vyčerpané. Kromě toho v posledních desetiletích opakovaně probíhaly rozsáhlé kampaně na zalesnění některých oblastí k zadržení vody v krajině. Kritickým problémem současné Číny je obrovské *znečištění povrchových toků*, jezer a kanálů průmyslovými odpady a hnojivy, splašky a nedostatečnou péčí o likvidaci výrobních i komunálních odpadů.

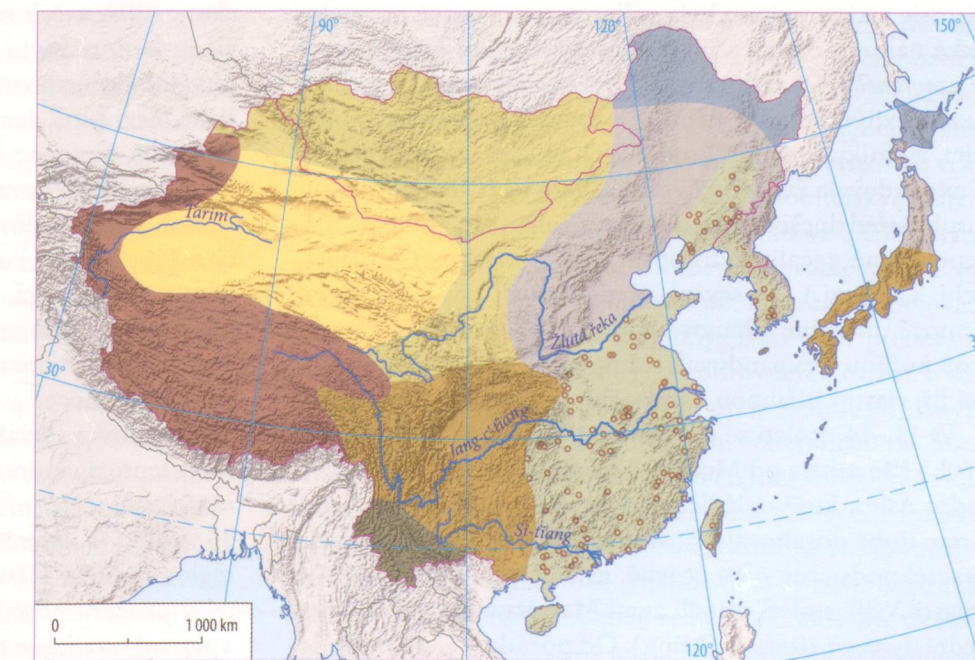

Obr. 5.2 Využití území Japonska, Číny, Jižní Koreje a KLDK (2015)

Klima makroregionu je podstatně ovlivněno *monzunovým prouděním*. Tento gigantický „motor“ ovlivňuje klima nejen makroregionu, ale do značné míry má též globální dopady. Je zformován zimní sibiřskou tlakovou výší a celoročně působícími tlakovými nížinami nad Tichým a Indickým oceánem. Proto v létě převažuje silné proudění vzdušných mas od jihovýchodu a východu z Tichého oceánu, v zimě pak intenzivní proudění z nitra asijské pevniny. *Letní proudění přináší vláhu* a silné bouřky (tajfuny), zimní proudění

přináší obrovská množství prachu a jemného písku znečišťující severovýchod a sever Číny. Zimní suchý monzun nad Japonským mořem nabírá vlhkost a při vstupu nad hornaté japonské ostrovy získanou vláhu vypouští a vytváří dešťové (a na Hokkaidu i opakující se) sněhové přívaly. *Přísun vláhy* do makroregionu je silně *ovlivněn reliéfem*, takže oblasti vnitřního Mongolska již za prvními horskými hřbety na severozápad od Pekingu trpí nedostatkem srážek, stejně jako většina povodí Žluté řeky. *Střed a západ Číny trpí výrazným suchem* a nedostatkem vody, stejně jako většina území Mongolska. Srážky sem přicházejí nebezpečnou přívalemovou formou, neboť v průběhu desítek hodin spadnou srážky roční, někdy i mnohaleté. Srážkový úhrn těchto rozsáhlých oblastí (téměř polovina území Číny) se pohybuje do 200 mm za rok.

Klima a reliéf spolu s tisíciletými aktivitami lidské společnosti silně ovlivnily charakter *přírodní krajiny* makroregionu. Korejský poloostrov, Japonsko i ostrov Tchaj-wan jsou silně hornaté a *zalesněné*, lidské aktivity jsou silně koncentrovány do pobřežních nížin a horských údolí. Vysoká lesnatost území spojená se špatnou prostupností horského terénu je charakteristická, stejně jako vědomí nutné ochrany zbytků původní přírody. Velká čínská nížina je téměř bezlesá, silně rozoraná a na severu zavlažovaná. Významnější lesní plochy (celkové zalesněné území Číny je asi 11 % z celkové rozlohy země) se nacházejí na severovýchodě v Mandžusku (opadavé a stále zelené lesy) a na jihu a jihozápadě pak stále zelené subtropické lesy a pralesy. Mongolsko je extrémem z hlediska lesnatosti – je zde zalesněno 8 % území, jen dvě procenta plochy tvoří orná půda, zato pastviny různé kvality představují asi 40 % území státu, zbytek tvoří poušť a velehorské pustiny. Japonsko, Korejský poloostrov i Tchaj-wan jsou naopak zeměmi s velkým podílem zalesněných, hornatých a špatně prostupných oblastí (obr. 5.2).

Obr. 5.3 Krajinný pokryv
Čínsko-japonského makroregionu

Čínsko-japonský makroregion představuje v úhrnu jeden z nejlépe vybavených makroregionů světa z hlediska disponibilních **přírodních zdrojů**. Jejich územní rozložení je však extrémně nerovnoměrné; na Čínu připadá asi 90 % přírodních zdrojů makroregionu. Oplývá největšími *zásobami uhlí* (provincie Šensi, Šansi aj.), *železné rudy*, ropy, zemního plynu a zejména *rudy barevných kovů*. V současné době je upřena pozornost na ropná a plynná ložiska v Jihočínském a Východočínském moři, na něž si ovšem činí nároky i některé sousední země (Japonsko, Taiwan, Vietnam). Čína je v současnosti téměř světově monopolním dodavatelem *kovů vzácných zemin* (skandium, yttrium aj.), které jsou klíčovou surovinou pro výrobu počítačů, mobilů a některých dalších elektrotechnických zařízení.

Dalším klíčovým přírodním zdrojem je *orná půda*. Tě je v regionu nedostatek, a proto je velmi *intenzivně využívána*. Pro její ochranu byly vyvinuty speciální systémy hospodaření, které dlouhodobě udržovaly úrodnost půdy, a to po dobu více než 5 tis. let. Jde o systémy využívající kompostování trávy, plevelů z polí, odpadů z domácností, listů, a takto získaná kvalitní ornice se dodávala zpět na pole. Tento systém je jedním z důvodů, proč se v rolnických oblastech makroregionu dodnes chová minimální množství skotu a tažných zvířat (výjimkou jsou buvolí), a stále je významná lidská ruční práce a „zahradnické“ hospodaření. V Číně je každoročně z různých důvodů ztraceno (přírodní procesy, výstavba, zaplavení apod.) kolem 1 milionu ha orné půdy. Pro zajištění dostatečné zemědělské produkce jsou proto pro zemědělské využití každoročně vyhledávány a využity přibližně stejné výměry nové půdy k rozorání.

5.3 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Historie makroregionu byla velice pestrá a různé archeologické nálezy dokumentují dlouhodobý vývoj *území relativně uzavřeného*. Charakteristické byly trvalé potyčky a války mezi usedlými etniky, která se zabývala především rolnictvím, a etniky, která do úrodnějších oblastí trvalého osídlení expandovala zvenčí. Původní **Chanové** (Číňané) obývali zhruba střed dnešního území státu a kolem roku 1500 př. n. l. si postupně začali podrobovat etnika okolní (Čao, Wej, Čchi, Čchu aj.). Ze severu představovali trvalou hrozbu Hunové, nicméně Chanové si postupně podrobili Turfanskou kotlinu a expandovali též na jih. V období 4.–13. století již vlastní nížinnou Čínu ochraňovala *Velká čínská zeď*.

Ve 13.–14. století se stali největší mocností **Mongolové**, jejichž říše sahala od Moskvy a Černého moře, přes jihozápadní Asii a kteří ovládli později celé území dnešní Číny. V této době dosahovala čínská vzdělanost, technika a řada řemesel podstatně vyšší úroveň, než měly tehdejší evropské oblasti. V 16. století ovládli zemi **Mandžuoové** a založili poslední dynastii císařství (Ming). Od počátku 17. století se do

Východní Asie postupně dostávali *Evropané* ve snaze *ovládnout cenný obchod*. Byli vnímáni jako barbari a přístup na čínskou pevninu i japonské ostrovy byl po dlouhou dobu odmítán a limitován. Ze severu a severozápadu expandovala ruská carská říše, Britové se tlačili do Číny z Britské Indie a Barmy, Francouzi od jihu z Indočíny. V letech 1840–1842 proběhla první opiová válka, krátce na to v letech 1856–1858 druhá a od roku 1860 byl dohodnut pekingský mír mezi evropskými mocnostmi a čínským císařstvím. Evropské státy mohly zřizovat velvyslanectví a země se *otevřela obchodníkům a misionářům*. V roce 1911 proběhla mladočínská revoluce s vůdcem lékařem Sunjatsenem v čele a rok na to odstoupil poslední čínský císař. Mongolsko a Tibet vyhlásily samostatnost.

Japonsko v éře Meidži (od 1867) nastoupilo éru modernizace a intenzivní *industrializace* a začalo zbrojit. Vyhrálo v roce 1905 válku s Ruskem a krátce na to obsadilo čínské Mandžusko. O něco později okupovalo i Korejský poloostrov a v průběhu druhé světové války pobřežní část Číny, rozsáhlé oblasti jihovýchodní Asie a část Tichomoří. V průběhu půl století se Japonsko stalo hospodářskou a vojenskou velmocí.

O co byl nástup modernizace tradičních agrárních společností v rozvoji opožděný proti Evropě, o to rychlejší pak byl *průběh modernizace* na konci 19. století v Japonsku a od sedmdesátých let 20. století (po smrti „velkého Mao Ce Tunga“) pak i v Číně.

Z **politicko-ekonomického hlediska** se v makroregionu nachází na jedné straně fungující *tržní ekonomika* Japonska, která se po porážce ve druhé světové válce během krátké doby stala motorem rozvoje celé oblasti. Na straně druhé se zde nacházejí nesvobodné *komunistické režimy* Číny a KLR či postkomunistický chaos Mongolska. Režimy vládnoucí na Taiwanu a v Jižní Koreji charakterizuje výkonná tržní ekonomika, avšak některá specifika spojená se způsobem vlády (autoritativní a o silové složky opřené režimy), minimálně do nedávné minulosti nebylo možné tyto režimy řadit mezi plně demokratické. Několik desítek let trvající japonská okupace Korejského poloostrova a rozsáhlých oblastí pobřeží pevninské Číny je kromě historických souvislostí jedním z důvodů *napětí* mezi Čínou, korejskými státy a Japonskem. Formálně jsou vztahy mezi těmito státy relativně normální, nicméně v paměti obyvatel okupovaných oblastí, kde se japonská armáda chovala velmi tvrdě až brutálně, dodnes přezívají poměrně silně, oboustranně negativní emoce.

Z hlediska **sociálně-ekonomického stupně** rozvoje můžeme tento makroregion charakterizovat jako oblast pozdní *modernizace tradiční agrární společnosti*. Až do padesátých let 20. století (s výjimkou Japonska) ve všech zemích makroregionu objem HDP i podíl ekonomicky aktivních obyvatel v priméru přesahoval 65 %. Rychlá poválečná obnova a restrukturalizace hospodářství vedla v Japonsku v pade-

sátých a šedesátých letech 20. století k „hospodářskému zázraku“ a na konci 20. století k rychlému přenosu myšlenek modernizace a globalizace do dalších států Asie – tzv. „asijské tygří“. Do první vlny těchto bouřlivě se rozvíjejících států jsou řazeny právě Taiwan a Jižní Korea (také ovšem Singapur a Hongkong – dnes součást Číny se zvláštním statutem), kde podobně jako v poraženém Japonsku byla přítomnost americké armády a hospodářská pomoc USA jedním z impulzů jejich rychlé modernizace.

5.4 OBYVATELSTVO A OSÍDLENÍ

Makroregion se vyznačuje relativně **vyšší intenzitou zalidnění**, která je po Indickém makroregionu nejvyšší (141 obyvatel na km²). Extrémní je však *polarita mezi jednotlivými státy, ale ještě daleko větší uvnitř těchto států*. Nacházejí se zde státy s nejvyšší hustotou zalidnění na světě – Taiwan (650 obyvatel na km²), Jižní Korea (420 obyvatel na km²) a Japonsko (335 obyvatel na km²), na straně druhé v Mongolsku nejjí ani dva obyvatel na km². Problémem v současné době jsou i **migrační toky** probíhající mezi jednotlivými státy a směřující v posledních letech i mimo makroregion. Z Číny v letech 2011–2015 emigrovalo 1,5 mil. Číňanů a naopak do Japonska přišlo 350 tis. a do Jižní Koreje 300 tis. osob.

Na pobřeží a v *pobřežních nížinách*, zabírajících asi čtvrtinu území, se nachází většina obyvatel regionu, asi 70 %. Na rozdíl od Číny, kde počet **národností** tam žijících se blíží 60 a představují asi 8 % populace Číny, v *Japonsku* je národnostní struktura obyvatelstva vcelku jednotná. Důvodem je skutečnost, že japonská společnost je velmi uzavřená a populační politika země *silně protiimigrační*. Poněkud zvláštní je situace na *Taiwanu*, kam přišlo po vyhnání armádou Mao Ce Tunga asi milion vojáků Čankajškovy republikánské armády a úředníků jeho vlády. Imigranti na několik desetiletí ovládli celý ostrov, byť už byl osídlen etnickými Číňany. Vznikla tak neobvyklá situace přetrvávající dodnes: dvě vlády, dva systémy na čínském území. *Mongolsko* má pouze cca 2,8 milionů obyvatel, jejich národnostní složení je poměrně jednoduché – mongolské kmeny představují asi 96 % obyvatel, pouze na západě se objevuje menšina Kazachů, jichž ovšem v sousední Číně žije více než milion. Většina Mongolů žije ve Vnitřním Mongolsku (asi 5 milionů), které je jednou z provincií Číny.

Obyvatelstvo makroregionu vyznává různá **náboženství**, vedle konfucianství se objevuje šintoismus, lámaismus, buddhismus, islám a křesťanství. Za náboženské projevy docházelo (a místně i dnes dochází) v Číně a KLR k perzekucím obyvatel, v dobách kulturní revoluce revoluční gardy a vojsko zlikvidovalo tisíce staveb a náboženských symbolů především v oblastech s nečínským obyvatelstvem. **Věková struktura** je mezi jednotlivými zeměmi makroregi-

onu i jejich oblastmi velmi diferencovaná. Na jedné straně stojí japonská populace silně stárnoucí, což se projevuje v podstatném přirozeném úbytku obyvatelstva, neboť země je vůči imigraci de facto uzavřená. Na straně druhé je populace *Mongolska* a některých etnik na západě Číny (Ujguri, Kazachové, Tibetané), kde populace rychle přibývá. V Mongolsku je průměrný věk obyvatel kolem 25 let. Populace *Číňanů* (Chanů) realizovanou politikou jednoho dítěte v posledních více než 30 letech také rychle zestárla a navíc se mírně zvýšil podíl etnických menšin na úhrnu obyvatelstva Číny, na něž se tento tvrdě prosazovaný koncept populační politiky nevztahoval.

Sídelní struktury Východní Asie prodělaly v posledním století velmi dynamický vývoj založený v podstatě na proměně uzavřené agrární společnosti ve společnost industriální a postindustriální. Tento trend byl nastartován v *Japonsku* (nástupem éry Meidži), které se v první polovině 20. století stalo silnou industriální zemí a zároveň „globálním hráčem“. Proces doprovázený okupací Koreje, Mandžuska, pobřežních oblastí Číny a dalších zemí Jihovýchodní Asie vedl k rozvoji především rozsáhlého zbrojního průmyslu a *intenzivní urbanizaci* zejména ve velkých přístavních aglomeracích. Po prohrané válce Japonsko všechna dobytá území ztratilo a muselo restrukturalizovat hospodářství, což vedlo k tomu, že silná urbanizace a koncentrace obyvatelstva do čtyř hlavních koncentrací na pobřeží se dále posílila. Podobný proces prodělaly také další státy regionu. Nejdříve to byla *Jižní Korea* a *Taiwan* jako země první vlny asijských hospodářských „tygrů“, kdy byl proces industrializace a urbanizace pozvolna zahájen na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. Zároveň z důvodu budování zbrojního průmyslu se změnila a rostla také města *KLR*. Po „otevření Číny“ (po smrti Mao Ce Tunga) byla nastartována první vlna rychlé urbanizace, kdy rostla všechna města, ovšem v pobřežních oblastech daleko rychleji, a to z důvodu polohové výhody. Urbanizační proces v Číně začal později, ale o to rychleji probíhal za spolupůsobení tzv. „chanizace“ (počínštování) měst v oblastech obývaných menšinami.

Venkovské oblasti makroregionu charakterizovala relativní uzavřenost venkovských a samozásobitelských útvarů na úrovni obcí či mikroregionů. Proto ve sledovaných zemích byl a stále je jedním z klíčových problémů rozvoje neexistence či *nedostatek dopravních sítí*, které by propojovaly jednotlivé venkovské mikroregiony. Toto platí především o *Číně* a *Mongolsku*, a to z důvodu obrovských rozloh a složitosti terénu. Venkovská sídla se přizpůsobovala daným přírodním podmínkám jak stavebním materiálem, tak lokací sídel v terénu. V některých oblastech jsou venkovská sídla kamenná, jinde jsou stavěna ze dřeva, nepálených vepřovic a podobně v závislosti na přírodních podmínkách lokalit. Venkovské oblasti *Japonska*, *Jižní Koreje* a *Taiwanu* stále charakterizuje poměrně intenzivní zemědělská aktivita, třebaže zemědělství zaměstnává již jen několik procent ekonomicky

Tab. 5.2 Základní údaje o hlavních státech Čínsko-japonského makroregionu

Stát	Rozloha	Počet obyvatel	Hustota zalidnění	Populační růst	Střední délka života	Urbanizace	Gramotnost	Růst HDP	HDP na obyvatele
	tis. km ² 2016	mil. 2016	obyv./km ² 2016	% 2011–2015	roky M/Ž 2016	% 2015	% 2016	% 2011–2015	tis. USD 2016
Čína	9 600	1 377	135	0,4	75/78	55	95	8,6	13
Japonsko	380	127	335	-0,1	81/87	95	100	1,5	37
Jižní Korea	100	51	420	0,2	79/85	80	100	3,7	36
KLDR	120	25	190	0,5	67/74	60	100	.	2
Taiwan	35	25	650	0,2	76/82	.	100	8,0	50

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

aktivních. V těchto zemích jde o velmi intenzivní propojení venkovských sídel s blízkými městy a to umožňuje, aby se zemědělství pro ně stalo jen druhotným zaměstnáním.

Populace Čínsko-japonského makroregionu se vyznačuje výraznou polaritou i v oblasti **demografie**. Japonsko patří již mnoho let k zemím s nejvyšší střední délkou života, která dosahuje u mužů 81 let a u žen 87 let, v porovnání s KLDR je to o 14, resp. 13 let více. Velké rozdíly sledujeme také u míry urbanizace, která v Číně a KLDR dosahuje 55, resp. 60 %, zatímco v Japonsku patří k nejvyšším na světě (zhruba 95 %).

5.5 HOSPODÁŘSTVÍ

Ekonomicky jde o **nejúspěšnější makroregion** současnosti, jehož podíl na tvorbě HDP světa se kvůli pravidelným ročním přírůstkům nad 7 % postupně zvyšuje a míří k 25 %. Nacházejí se zde dvě ze tří nejúspěšnějších ekonomik světa (Čína a Japonsko). Na dynamickém růstu se podílí či spolupodílela v minulosti řada faktorů, od fyzickogeografických (suroviny, hydropotenciál, rybolov), po geopolohové (globální rozvojová osa, existence Japonska jako ekonomického vzoru pro státy makroregionu) a sociální (kvalifikovaná síla s vysokým pracovním nasazením). Nachází se zde **kompletní sortiment surovin** (v dřtivé většině v Číně). Paliva repre-

zentuje produkce **černého uhlí**, kterého se zde vytěží přes 50 % světového objemu, další výrazné světové parametry sledujeme u těžby **železné rudy** (45 %), **zinku** (40 %), **olova** (50 %) a **cínu** (40 %). Zde je třeba si uvědomit, že za posledních 10 let například těžba uhlí vzrostla třikrát, těžba zinku dva a půl krát a olova čtyřikrát.

Ekonomiku táhne **finanční sektor**; čínské banky jsou největší na světě v rámci tzv. „Velké čínské čtyřky“ a zaujímají první tři místa, jak podle celkových aktiv, tak podle tržní kapitalizace (tab. 5.3). Největší *Industrial & Commercial Bank of China Ltd.* se zabývá poskytováním komerčního bankovníctví a finančních služeb, pokladní operace segmentu zahrnuje transakce peněžního trhu, investiční cenné papíry a devizové transakce. Následuje *China Construction Bank*, která má pobočky ve všech nejvýznamnějších městech světa, a *Agricultural Bank of China*. Kdysi velmi úspěšné japonské banky reprezentuje na 13. světovém pořadí *Mitsubishi UFJ Financial*, která byla založena již v roce 1880 pod jménem *The Bank of Tokio*.

Analogicky jako u bankovního sektoru dominují ve světovém žebříčku také **průmyslové korporace**. Věvodí mu dva čínské naftové giganty, konkrétně *Sinopec*, rozvíjející těžbu ropy i v jiných makroregionech, zejména v Africe (Gabon či Jižní Súdán), a *PetroChina*, která je veřejnou akciovou společností, jejíž akcie jsou obchodovatelné na světových burzách, nicméně její působení není globální, ale omezuje

Tab. 5.3 Největší východoasijské banky (2016)

Pořadí	Makroregion	Svět	Název	Stát	Sídlo mlrd. USD	Tržní kapitalizace tis.	Zaměstnanci
1.	1.	1.	ICBC	Čína	Peking	200	470
2.	2.	2.	China Construction Bank	Čína	Peking	160	370
3.	3.	3.	Agricultural Bank of China	Čína	Peking	150	500
4.	6.	6.	Bank of China	Čína	Peking	145	310
5.	13.	13.	Mitsubishi UFJ Financial	Japonsko	Tokio	75	110

Zdroj: Chen 2015

Tab. 5.4 Největší východoasijské korporace (2016)

Pořadí	Makroregion	Svět	Název	Stát	Sídlo mlrd. USD	Obrat tis.	Zaměstnanci
1.	1.	1.	Sinopec	Čína	Peking	285	80
2.	2.	2.	PetroChina	Čína	Peking	275	850
3.	6.	6.	Toyota	Japonsko	Toyota	235	35
4.	9.	9.	Samsung Electronics	Korea	Suwon	180	235
5.	15.	15.	Hon Hai Precision	Taiwan	Taipei City	140	115
6.	21.	21.	Honda Motor	Japonsko	Tokio	120	30

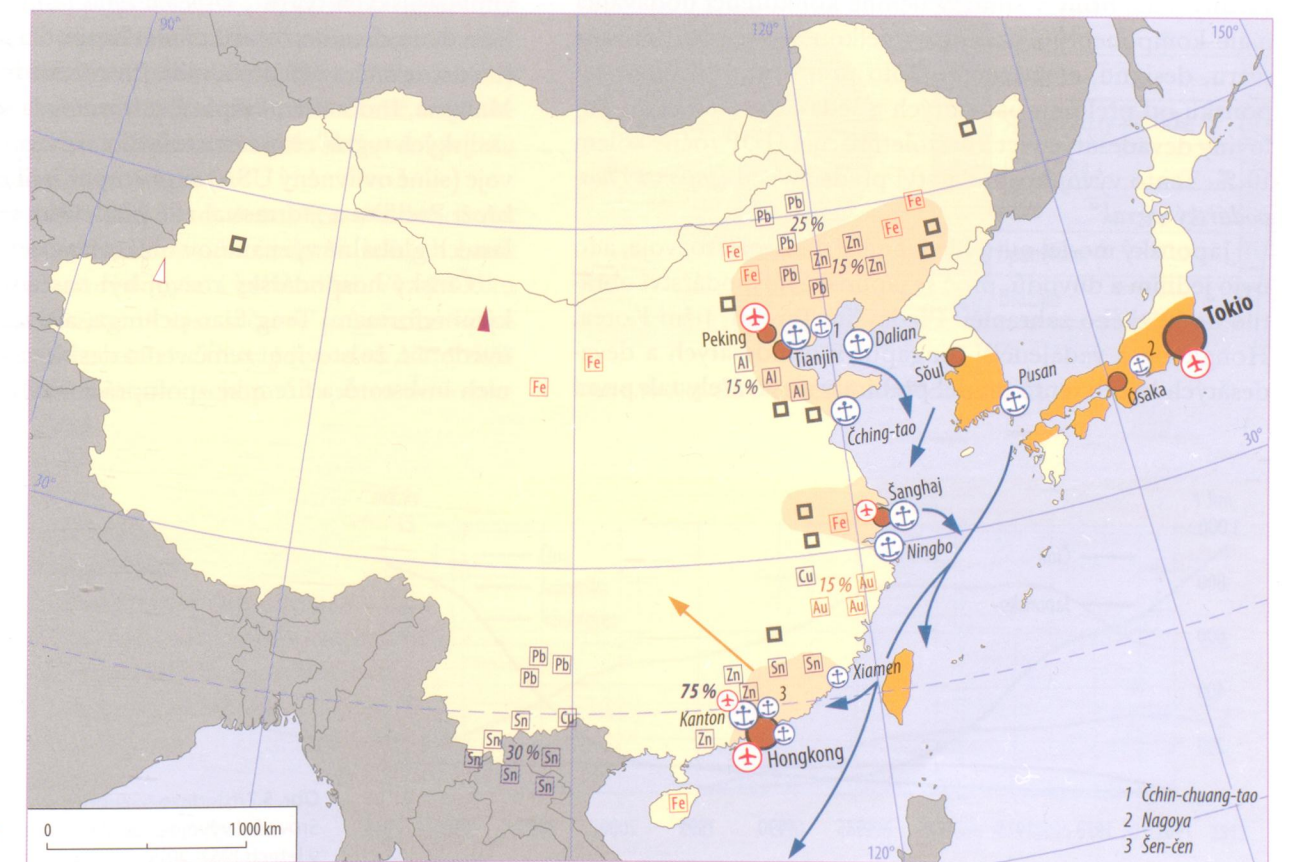
Zdroj: Chen 2015

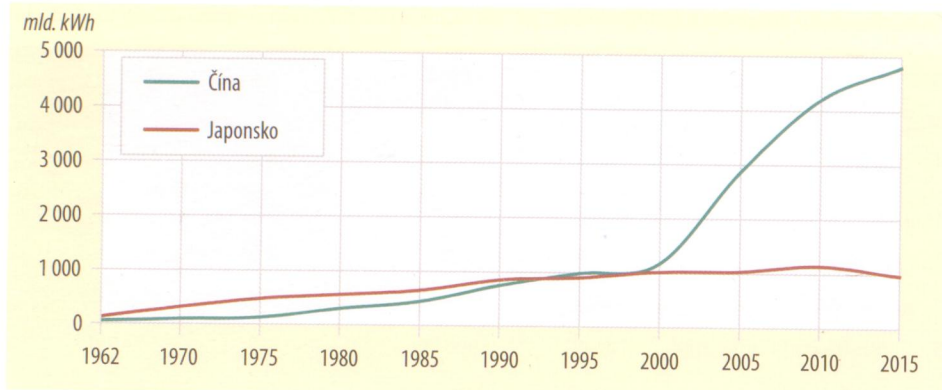
se jen na domácí trh. Japonská Toyota patří mezi tři největší výrobce automobilů a podílí se na vývoji tzv. inteligentních dopravních systémů (ITS). Korejský Samsung je největším koncernem zaměřeným na elektroniku a elektrotechniku, produkuje spotřební elektroniku, informační technologie a mobilní komunikace; vyrábí ledničky, pračky a zdravotnické prostředky. Je největším výrobcem mobilů a televizorů (pokrývá 28 % světového trhu). Globální úspěchy slaví i taiwanská firma *Hon Hai* zaměřená na výrobu elektronických zařízení, počítačů, komunikační a spotřební průmysl, dále na nanotechnologie a vývoj počítačového softwaru.

V makroregionu se vyrobí zhruba 50 % všech televizorů a 85 % počítačů. Konstruuji se zde počítače pro americké firmy, ale úspěch slaví i firmy *Lenovo* (americko-čínská firma) či taiwanský *Acer*.

Vývoj hospodářství Čínsko-japonského makroregionu se odehrával v minulosti pod silným vlivem **Japonska**. To využilo určité mocenské vakuum a postupně v první polovině 20. století obsadilo Mandžusko, Korejský poloostrov a rozsáhlé pobřežní oblasti Číny. Tím si zajistilo *dostatek surovin* a později, ve čtyřicátých letech 20. století, ovládlo celou jihovýchodní Asii a značnou část Tichomoří. Kapitu-

Obr. 5.4 Ekonomický potenciál Čínsko-japonského makroregionu

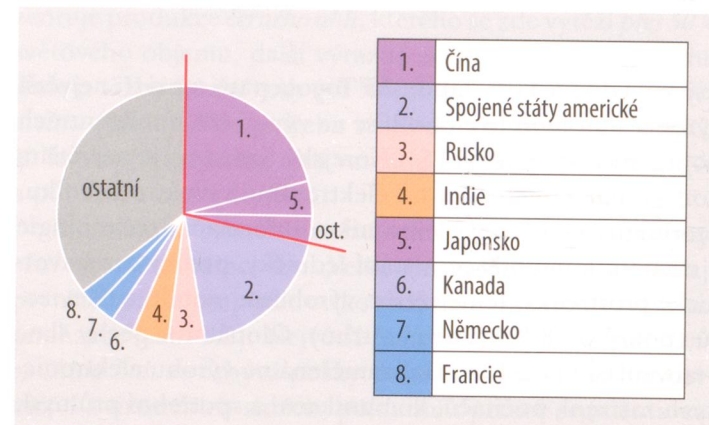

Obr. 5.5 Srovnání vývoje produkce elektrické energie v Číně a Japonsku v letech 1962–2015

lace a okupace Japonska po druhé světové válce znamenala tvrdý zásah a hlubokou *restrukturalizaci hospodářství*. Průmysl rozbitý válkou nesměl dále vyrábět zbraně, proto se orientoval na lehké strojírenství (kola, motocykly, domácí spotřebiče), k zajištění dostatku surovin byla v sedmdesátých letech 20. století zahájena výstavba velkých námořních nákladních a specializovaných lodí. Součástí restrukturalizace hospodářství se stala i rozsáhlá výstavba průmyslu dopravních prostředků (motocykly, automobily, speciální rychlovlaky) a rychle se rozvíjela odvětví *spotřební elektrotechniky* (domácí spotřebiče, fotoaparáty, počítače, aj.). Na intenzivním rozvoji Japonska se podílely především *velké korporace* sestavené z koncernů složených z mnoha územně oddělených podniků, bank, stavebních a dopravních firem vytvářejících úzce propojené celky *zaibatsu*. Na ně jsou navázány malé firmy v silné vzájemné konkurenci dodávající malé komponenty a součásti s velkou schopností inovace tvaru, designu, efektivnosti. Toto propojení umožnilo Japonsku od přelomu padesátých a šedesátých let až do poloviny devadesátých let 20. století nárůst HDP ročně kolem 10 %. Tento vývoj hospodářství představoval „*japonský hospodářský zázrak*“.

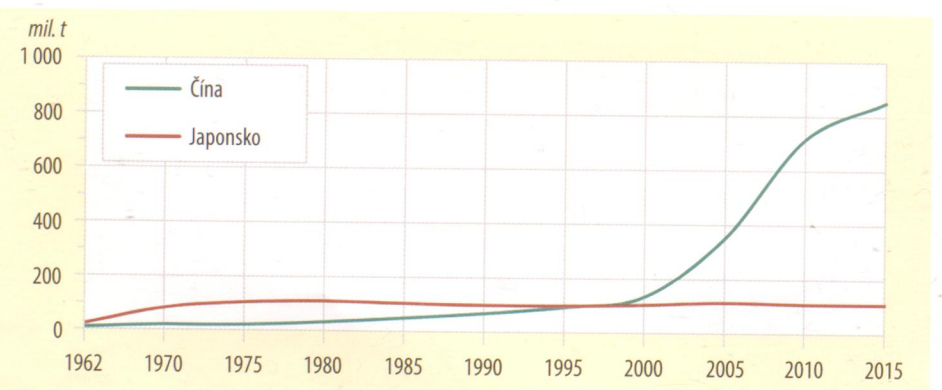
Japonský model nutil hledat další možnosti rozvoje, a to bylo jedním z důvodů, proč se japonské hospodářství obrátilo do blízkého zahraničí. Především Taiwan, Jižní Korea, Hongkong a vzdálenější Singapur v osmdesátých a devadesátých letech tento model přebíraly a vytvářely tak první

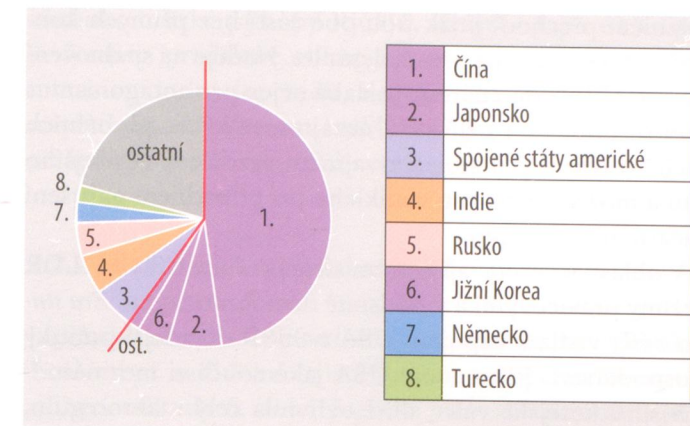
Obr. 5.6 Největší producenti elektřiny (2015)

vlnu „asijských tygrů“. Úspěšná implementace umožnila během dvou desetiletí tento model hospodářského rozvoje šířit i do dalších států především Jihovýchodní Asie (Thajsko, Malajsie, Indonésie, Filipíny) a formovala se tak *druhá vlna „asijských tygrů“*. Můžeme tedy říci, že japonský model rozvoje (silně ovlivněný USA) se postupně šířil na západním pobřeží Pacifiku a zformoval zde především v pobřežních oblastech globálně významnou oblast hospodářského rozvoje.

Čínský hospodářský rozvoj byl nastartován ekonomickými reformami Teng Siao-pchinga, ale zároveň je třeba si uvědomit, že otevření země vedlo desítky a stovky zahraničních investorů a firem ke spolupráci s výhledem na miliar-

Obr. 5.7 Srovnání vývoje produkce oceli v Číně a Japonsku v letech 1962–2015

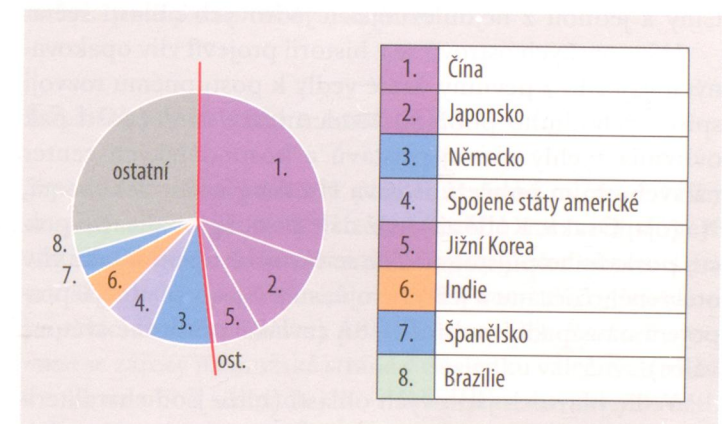
Obr. 5.8 Největší producenti oceli (2015)

dový vnitřní trh Číny. Zároveň v této době (osmdesátá léta 20. století) zahájilo Japonsko vývoz „know how“ do spřízněných zemí tzv. „asijských tygrů“. Ve výsledku pak tyto země spoluvytvářely druhou a třetí vlnu „asijských tygrů“, kdy se do ní vlastně v polovině devadesátých let 20. století začala pozvolna zařazovat i Čína. V zásadě můžeme hovořit o *globalizaci*, ve východní Asii ovšem pod silným vlivem především Japonska a částečně USA. Model byl u většiny zemí *podobný*. Nejříve jednoduché továrny s využitím i domácí pracovní síly (textilní, obuvnický, potravinářský průmysl), poté rychlý rozvoj strojírenského průmyslu (kola, domácí spotřebiče, motocykly, auta) a postupně i další odvětví náročná na ruční práci, případně ohrožující zdraví či životní prostředí v zemích vyspělejších. Tímto způsobem se díky industrializaci postupně jednotlivé země modernizovaly a proměňovala se jejich sektorová struktura a také odvětvová struktura průmyslu i služeb za trvalého snižování podílu primárního sektoru.

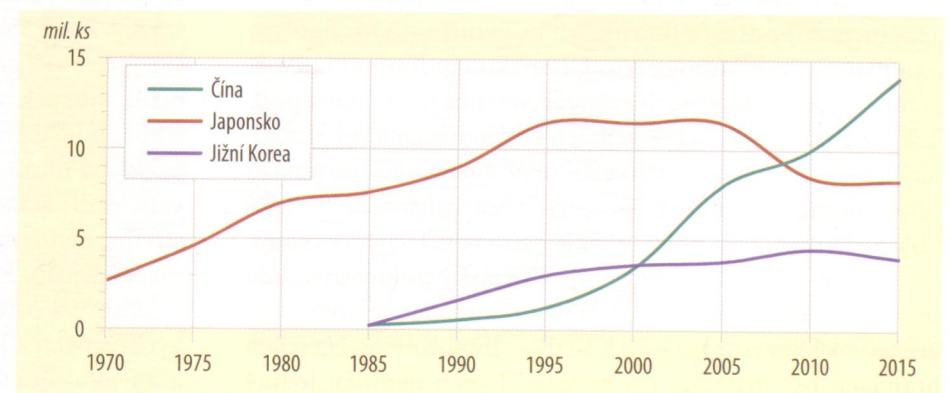
Komunistická vláda dala šanci třem klíčovým finančním zdrojům: *vládní investice, zahraniční investoři* velkých bank a firem, *soukromí investoři* domácí i zahraniční. Ve výsledku to vedlo k tomu, že značná část světové průmyslové produkce dnešního světa pochází z Číny. Jde o *zboží levné, nižší a střední technologické náročnosti*, schopné exportu do rozvo-

jových zemí, ale významným podílem i do zemí vyspělých, tam pro méně náročné zákazníky. Tento světový dopad je výsledkem převážně nižších mzdových nákladů, nižších nákladů na zdravotní a sociální pojištění námezdních pracovníků a nižších nákladů ušetřených z důvodů *nižší/žádné ochrany přírodního i životního prostředí*. Právě bouřlivý rozvoj průmyslové, bytové i dopravní infrastruktury spolu s velkou těžbou surovin vedl k současnému stavu, kdy rozsáhlé oblasti jsou zásadním způsobem ohrožovány emisemi do vody, půdy i vzduchu a vedou k nebezpečným dopadům na zdraví obyvatel, a to především v Číně a KLDK, lokálně dnes i v Mongolsku.

Východní Asie představuje *nejvýznamnější makroregion světa z hlediska průmyslové a zemědělské výroby, dopravních objemů a exportu výrobků* (obr. 5.5–5.10). Pro ekonomický rozvoj je zde základem produkce *elektrické energie*, které státy makroregionu vyrobí daleko nejvíce ze všech makroregionů, konkrétně 30 % (převážně v tepelných elektrárnách). Podobná dominance je patrná u výroby *oceli* (70 %), *hliníku* (přes 55 %), *cementu* (65 %), *osobních automobilů* (45 %) a *lodí* (75 %). Podobné postavení má makroregion také u některých zemědělských produktů. Stav *vepřů* dosahuje 55 % a *drůbeže* téměř 30 % celosvětové produkce, *rýže* se zde sklídí 35 %, *podzemnice olejné* 50 %, *čaje* 40 % a *zeleniny* 50 %. Na celosvětovém *exportu* se země makroregionu podílí více než 20 %,

Obr. 5.10 Největší producenti osobních aut (2015)

Obr. 5.9 Srovnání vývoje produkce osobních automobilů v Číně, Japonsku a Jižní Koreji v letech 1970–2015

exportují se zejména elektronika, elektrotechnika, automobily, stroje, lodě, textil, obuv a kancelářské potřeby. Světové parametry má **doprava** (jako celek). Nachází se zde největší přístavy světa a letiště (blíže viz kapitoly 5.7.4 a 5.8.4).

5.6 REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE

Postupná modernizace společnosti poněkud oslabila přírodní determinaci a rozvoj řemesel a později i průmyslu vedl k formování oblastí s předpoklady pro vznik **rozvojových jader**, založených na nezemědělské výrobě a službách. Taková jádra vznikala a prosperovala v místech dobrých podmínek pro produkci určitých výrobků a obchod s nimi. Zpravidla to bylo v ústí velkých řek, případně na mořském pobřeží. V Číně to byly především Hongkong, Kanton (Guangzhou), Fuzhou, Šanghaj a Qingdao. V současné době dochází jak na základě intenzivních hospodářských vazeb, tak na základě pohybu lidí, ale i stavebního propojování k formování zřejmě populačně největší **konurbace v ústí Perlové řeky**, jehož základem bude propojení několika velkých jader (Hongkong, Macao, Kanton, Šenzen a řady menších měst). Během cca deseti let by tato megalopole měla dosáhnout většího počtu obyvatel, než má Tokijská megalopole na východě ostrova Honšú (přibližně 40 mil. obyvatel) a má šanci stát se asi nejdůležitějším jádrem rozvoje Číny a jednou z nejdůležitějších jádrových oblastí světa.

U japonských ostrovů se v historii projevil vliv opakovaných nájezdů z pevniny, které vedly k postupnému rozvoji spíše východního pobřeží. Modernizace společnosti pak ovlivnila rychlý rozvoj přístavů a hospodářských center na **východním pobřeží ostrova Honšú** (Tokio, Yokohama, Nagoja, Ósaka, Kóbe aj.), což dále posílil globalizační proces posledního půlstoletí. Zde se částečně uplatnil také vliv otevřeného oceánu a jeho zdrojů, stejně jako snadnější propojení na západní pobřeží USA (zvláště po druhé světové válce).

Vedle hlavních jádrových oblastí (blíže jsou charakterizovány v kapitolách o Japonsku a Číně) se na území nacházejí silně **periferní oblasti**, kde dosud obyvatelstvo v málo dostupných periferních oblastech žije *tradičním způsobem života*. Jde o uzavřené náhorní plošiny a mezihorské kotliny Tibetu, polopouštní a pouštní oblasti vnitřního Mongolska a pouště Gobi v Mongolsku, Ujgurskou autonomní oblast či nepřístupné oblasti zalesněných velehor jižní Číny apod. Také v Japonsku se na nevelkých vzdálenostech od globálních jader zformovaly málo zalidněné a nevyužívané oblasti silně zalesněných málo prostupných hor vnitrozemí, horské oblasti Hokkaido či některé malé ostrovy v Tichém oceánu.

Zvláštní kapitolu představuje **Korejský poloostrov**, kde se střetávají dva silně protichůdně orientované režimy – komunistické Severní Koreje (KLDK) a Jižní Koreje. Na jejich hranicích byl nedávno po padesáti letech uvolněn jediný

železniční přechod, jinak jsou obě části bez přímých kontaktů mezi občany již přes šedesát let. Naděje na sjednocení obou států jednoho národa je slabá nejen pro antagonismus obou režimů, ale i z důvodů nezájmu velkých „globálních hráčů“ o řešení půl století trvajících rozdělení někdejšího státu a možného chaosu vzniklého po případném narušení současného statu quo.

V oblasti se střetávají komunistické režimy Číny a KLDK s režimy pravicovými a v podstatě demokratickými. *Éra studené války* vedla k zapojení USA a SSSR do zdejší politiky i hospodářství. Přítomnost USA jako součásti mezinárodních sil v korejské válce silně ovlivnila celý makroregion, neboť v podstatě svého cíle, tedy zastavit šíření komunismu dále na jih a východ dosáhla. Vojenská přítomnost v oblasti (včetně války ve Vietnamu) pak vedla díky penězům zde utraceným (ať už armádním či soukromým) k poměrně úspěšnému rozvoji hospodářství jak Taiwanu, tak Jižní Koreje a některých dalších států Jihovýchodní Asie.

5.7 JAPONSKO

5.7.1 Vymezení a přírodní poměry

Japonsko tvoří čtyři velké ostrovy a stovky menších v blízkosti *rozhraní zemských desek*. Je proto logické, že jeho přírodní poměry jsou oběma skutečnostmi silně ovlivněny. Oblast je *seismicky silně* aktivní, řada sopek je dodnes aktivních, častá jsou zemětřesení a velké mořské vlny tsunami jím vyvolané, které pustoší japonské pobřeží. Ostrovy jsou poměrně **hornaté** (řada vrcholů přes 2 000 m n. m.). Nejvyšší z nich, sopka charakteristického kuželovitého tvaru Fudžisan (3 776 m n. m.), je zároveň symbolem Japonska. Hory jsou převážně zalesněné listnatými opadavými i neopadavými lesy a jen velmi řídké zalidněné.

Pobřeží omývají na západě od jihu proudící *teplý proud* Kurošio a na východě studený Ojašio. **Klima** je typicky přímořské, silně ovlivněné jak oběma proudy, tak monzuny. V létě monzunem vanoucím od jihovýchodu nad asijskou pevninu, který často doprovází silné bouře (tajfuny), v zimě pak studeným monzunem vanoucím od severozápadu ze severní Sibíře a Číny. Charakteristické jsou poměrně vydatné srážky, které společnost donutily na krátkých řekách vystavět mohutné protipovodňové hráze k ochraně především nížin, kde je koncentrováno při pobřeží přes 80 % obyvatel a hospodářského potenciálu Japonska. Severní ostrov *Hokkaidó* má mírné podnebí, v zimě v několika vlnách opakovaně dosti srážek, převážně sněhových, ostatní ostrovy do střední nadmořské výšky mají klima teplé mírné až subtropické (Kjúšú, Rjúkjú aj.).

Pobřeží ostrovů je silně členité s řadou zátok a průlivů využívaných k lokální i regionální vodní dopravě, rybolovu a akvakulturám. V blízkosti pobřeží ostrovů se nacházejí

hlubokomořské příkopy Rjúkjú, Kjúšú a Japonský. Okrajová moře i vzdálené oblasti oceánů jsou využívány nejen intenzivní lodní dopravou, ale jsou nesmírně důležitou potravinnou a surovinovou základnou japonskou společností po staletí intenzivně využívanou.

5.7.2 Historické souvislosti

Japonsko se vyznačuje velmi *starou státností*, sahající až do 7. století př. n. l. Silné byly kontakty s vyspělou čínskou civilizací, odkud v 6. století Japonci převzali rané formy *písma* a nový kulturní proud *buddhismus*. *Tradiční izolace* Japonska byla prolomena až v souvislosti s **reformami císaře Meidži**, které zrušily feudální systém, a později byla přijata ústava podle evropského vzoru. Období Meidži (do roku 1912) se tak stalo zásadním obratem v životě země, došlo k *intenzivní industrializaci a modernizaci* Japonska za narůstajícího vlivu vyspělých zemí.

Toto otevření Japonska se neslo v duchu šintoistické ideje: poznej svého nepřítele. Japonsko obrátilo svoji pozornost na *asijskou pevninu*. V roce 1905 porazilo Rusko a obsadilo čínské Mandžusko a postupně rozsáhlé pobřežní oblasti Číny. Tímto způsobem byly zajištěny *nedostatkové nerostné suroviny* i potravinové zdroje pro rychle se rozvíjející japonskou společnost. Industrializace se odehrávala pod silným vlivem *zaibatsu*. **Zaibatsu** byly propojené výrobní podniky, s finančními a administrativními institucemi s výrazným vlivem na ekonomiku a politiku země a vlastněné často širšími rodinami a nejbližšími spolupracovníky. Čtyři nejvýznamnější zaibatsu v meziválečném období výrazně přispěly k *militarizaci země*, neboť ovládaly jak dodavatelské korporace armády a loďstva, tak politické a rozhodovací orgány. Japonsko se tak stalo nejen regionální **velmocí** západního Tichomoří, ale postupně svůj vliv dokázalo šířit a v průběhu první poloviny 20. století se stalo koloniální velmocí v globálním měřítku. Postupným ovládnutím Mandžuska, Koreje, rozsáhlých oblastí Číny, jihovýchodní Asie

BOX 5.1 ATOMOVÉ BOMBY

Atomové bomby shozené na Hirošimu a Nagasaki – tragická zkušenost dodnes velmi živá a celosvětově připomínaná. V prvních dvou až čtyřech měsících po shoení bomb zemřelo v Hirošimě 90–160 tis. lidí a v Nagasaki 60–80 tis., přičemž téměř polovina zemřela v prvním dni. Asi 20 tis. obětí tvořili korejští dělníci zavlčení do továren Japonska. Jako memento této strašlivé události zůstaly na místě v Hirošimě stát trosky Průmyslového paláce (vystavěného českým architektem Janem Letzlem), u něhož se každoročně schází celosvětově významné pietní shromáždění. Tato zkušenost silně ovlivnila odmítání atomových zbraní a mírové hnutí obyvatel Japonska.

a západního Tichomoří se stalo japonské *impérium* globálním hráčem a největšího rozsahu dosáhlo v roce 1943.

Útokem na Pearl Harbour v prosinci 1941 vtáhlo Japonsko do **války USA** a během dvou let USA dokázaly svým zbrojním průmyslem nejen převahu nad Japonským císařstvem, ale dodávaly zbraně a potraviny také Sovětskému svazu a Anglii. V Tichomoří proběhly velmi kruté boje o jednotlivé ostrovy a poté, co Američané čtyři měsíce soustavně bombardovali na 70 japonských měst bez efektu očekávané kapitulace, bylo rozhodnuto použít *atomové bomby*. Dvě atomové bomby svržené na japonská města Hirošimu a Nagasaki v srpnu 1945 znamenaly konec války mezi USA a Japonskem (box 5.1). To ukončilo japonskou imperiální politiku a vedlo k okupaci Japonska armádou USA. Okupační správa diktovala velmi tvrdé podmínky *mírové smlouvy*: zásadní demilitarizace a demokratizace země, demonopolizace, vytvoření nové ústavy, zemědělská reforma, která odstranila konzervativní statkářské struktury venkova, hospodářská pomoc z USA, žádná armáda a zákaz zbrojení, restrukturalizace hospodářství a zrušení či rozpuštění řady zaibatsu. Ale uctívání císař (třebaže vrchní velitel branné moci) byl ve funkci zachován. Tyto skutečnosti přinutily poražené Japonsko k zásadní restrukturalizaci hospodářství, která vedla k postupnému rozvoji chaosem rozvrácené země. Se Sovětským svazem, který po skončení války v Evropě otevřel na východě frontu proti Japonsku, však dodnes nebyla podepsána mírová smlouva.

5.7.3 Obyvatelstvo a osídlení

Japonské ztráty populace v průběhu druhé světové války dosáhly asi 3 mil. osob (z toho téměř 1 mil. civilistů). Je zřejmé, že tyto ztráty výrazně ovlivnily počet obyvatel Japonska v celém poválečném období. V roce 1950 japonskou populaci charakterizovala poměrně pravidelná *věková pyramida* se zářezy na mužské straně v důsledku válečných obětí a také na obou stranách jako důsledek nenarozených dětí.

Tab. 5.5 Vývoj naděje dožití při narození mužů a žen v Japonsku (1950–2016)

Rok	Muži	Ženy
1950	62,1	65,9
1960	66,5	71,6
1970	70,6	76,2
1980	74,2	79,7
1990	75,9	81,8
2000	77,7	84,6
2016	81,0	87,0

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016

Do roku 2005 se celkový počet obyvatel Japonska zvýšil z 83 milionů na 128 milionů, byla věková pyramida charakterizována tvarem podobným jako v dalších hospodářsky vyspělých zemích světa – málo početné ročníky dětí a mládeže, vysoký a stále rostoucí podíl obyvatel ve věku nad 55 let. Vyhledky na další léta jsou kritické, stárnutí populace a nízké přistěhovalectví ze zahraničí povedou k výraznému poklesu počtu obyvatel.

V zemi existují veliké rozdíly ve způsobu života a životní úrovni mezi obyvateli žijícími ve velkých městech a na venkově. Přesto však se stále udržují tradiční řemesla, postupy v práci na poli, nejruznější tradiční svátky, pouliční divadlo apod. Japonsko převzalo silné globalizační tlaky, ale zároveň si zatím dokázalo udržet **svěbytné tradice**. Kromě jiného i ve stravování, kdy se mořské produkty podílí asi 25–30 % na celkové spotřebě potravin. Je zřejmé, že tato skutečnost přispívá k celkově velmi *vysoké střední délce života* (muži 81, ženy 87 let – nejvyšší na světě). Udržují se také tradice spojené s úctou ke starším osobám a nadřazeným, tradice spojené s vysokými nároky na uchování osobní cti, což ovlivňuje vysokou míru sebevraždnosti. Je běžné, že si zaměstnanci *nevybírají dovolenou*, stejně jako je běžné, že pracují dobrovolně a přes čas. Tyto charakteristiky japonské společnosti spolu se schopností znovu budovat zničené domy, podniky, dopravní linie po četných dopadech velkých přírodních rizik, byly asi jednou z příčin poměrně rychlého povznesení země po prohrané válce.

Charakteristickým rysem japonské populace je vysoká **koncentrace obyvatelstva** do hlavních center, kde hustota zalidnění přesahuje i 5 tis. obyvatel na km². Taková hustota zalidnění je v příkrém protikladu s rozsáhlými horskými zalesněnými oblastmi, kde je hustota zalidnění o tři až čtyři řády nižší (5–20 obyvatel na km²). Dalším charakteristickým rysem je výrazně homogenní **národnostní struktura** obyvatelstva, v níž jediná původní menšinová populace Ainů dosahuje přibližně 200 tis. osob. Zavlečení Korejci z dob předválečné okupace Koreje a z války (až přes 1 mil. osob) z důvodů vysokého věku vymírají.

5.7.4 Hospodářství

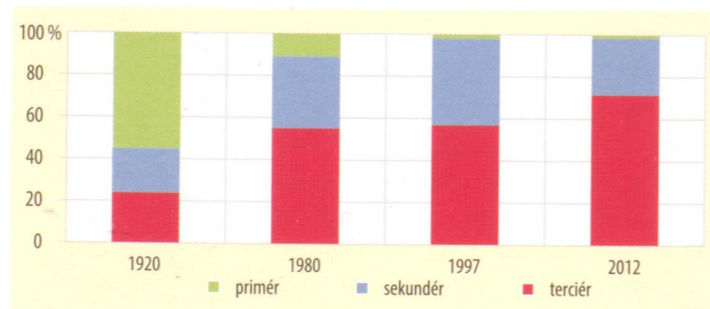
Japonská populace žijící v tvrdých přírodních podmínkách (zemětřesení, sopky, tsunami, říční záplavy aj.) byla schopná začínat stále znova. Významným impulsem pro rozvoj země byla korejská válka, v níž se angažovaly Spojené státy využívající Japonska jako předsunutého zázemí. V průběhu deseti let za vydatné pomoci USA se *restrukturalizované hospodářství* rychle dostalo na vysokou úroveň, a to i z důvodu schopnosti přebírat a kopírovat základní výroby hlavně spotřebního průmyslu, které se do země dostávaly především z USA. Tak byla nastartována výroba domácích spotřebičů, televizí, rádií a magnetofonů, vzápětí kol, mo-

BOX 5.2 TOYOTA

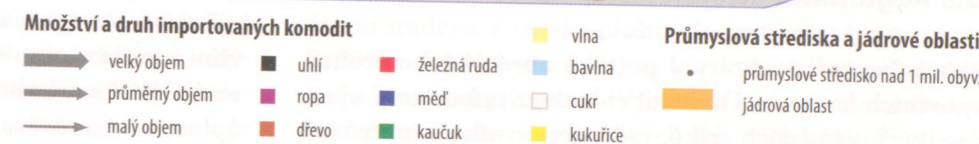
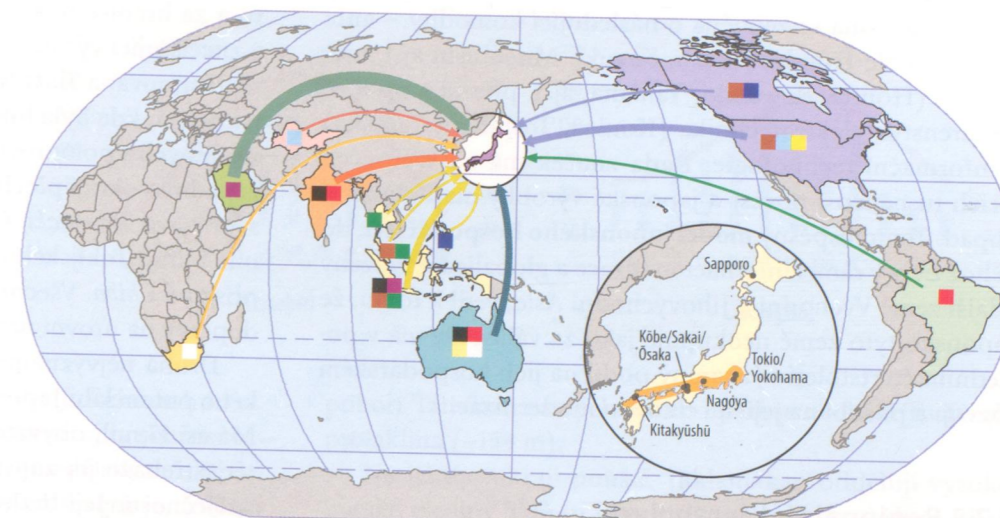
Koncern Toyota Motor Company byl založen v roce 1937 v městě Koromo (prefektura Aichi), ale vzhledem k nadcházející válce byla celá produkce orientovaná na válečnou výrobu. První auto tak bylo vyrobeno až v roce 1947. Země okupovaná USA ovšem směla vyrábět jen auta do 1 500 ccm³, a to v celkovém počtu 300 kusů za rok; Američané potřebovali uplatnit svoji produkci automobilů na japonském trhu. Zlom přinesla korejská válka, která znamenala nejen pro výrobu automobilů obrovský rozvoj. V padesátých letech ve městě Koroma (40 tis. obyvatel) byly založeny základy koncernu Toyota Motor Corporation. V tomto městě a nejbližším okolí vzniklo dvanáct nových továren a dalších deset bylo postaveno na jiných místech Japonska. V roce 1995 měl koncern 52 továren ve 26 zemích světa, vše produkce automobilů. V roce 2004 činila světová produkce Toyoty asi 7,5 mil. aut, více než polovina v zahraničí, v městě Koroma přejmenovaném na Toyota City dnes žije asi 400 tis. obyvatel. Od roku 2010 je Toyota největší automobilkou na světě s produkcí nad 10 mil. aut ročně.

tocyklů a aut. Od poloviny padesátých let započal japonský *hospodářský zázrak*, kdy země každoročně zvětšovala svůj HDP o více než 10 %. Rozvíjející se průmysl vyžadoval stále další suroviny, a tak Japonsko bylo v sedmdesátých letech jedním z klíčových výrobců velkých oceánských nákladních lodí často specializovaných na převoz konkrétních surovin (tankery, rudovce, uhelné lodě apod.). To ovlivnilo *další koncentraci japonského hospodářství do přístavů* a jejich nejbližšího zázemí.

V devadesátých letech 20. století zesílila snaha o vyšší produktivitu práce a hledání levnější pracovní síly. Japonsko začalo do některých sousedních států vyvážet svoje *know how* a některé výroby, které nevyžadovaly vysokou kvalifikaci (výroba aut, lodí, spotřebního zboží). Ze země se dostaly především na Taiwan, do Jižní Koreje či Hongkongu některé výroby, které dokázaly využít levnější pracovní sílu vně Japonska. Tak vznikla první vlna „asijských tygrů“ – tedy zemí, které následovaly prudký japonský rozvoj z konce

Obr. 5.11 Změny sektorové struktury Japonska podle podílu ekonomicky aktivních (1920–2012)

Obr. 5.12 Import surovin do Japonska (2015)

padesátých let. Tím se v Japonsku otevřela větší možnost *investovat do náročnějších odvětví* elektrotechniky, elektroniky, jaderných zařízení nebo do zdokonalení dopravní infrastruktury apod. Tímto způsobem se Japonsko dostalo do postavení špičkové země do značné míry ovlivňující rozvoj celé východní a jihovýchodní Asie. Role *zaibatsu* byla v poválečném období oslabena, nicméně řada z nich dodnes funguje jako úspěšný model do značné míry ovládající určité sektory japonského hospodářství.

Do konce prvního desetiletí 21. století japonská ekonomika svým **objemem HDP** představovala druhou největší ekonomiku na světě po Spojených státech, nyní ji však již předstihla Čína. Stabilně *vysoký zůstává HDP na obyvatele* (37 tis. USD v roce 2016), patříci k nejvyšším v Asii. Přestože se snižuje produkce *železa a oceli*, zůstává Japonsko na 2. místě na světě za Čínou. Významná je výroba *lodí a automobilů* (3. místo na světě v roce 2015). Toyota (box 5.2) s produkcí 10 mil. kusů automobilů je největší automobilkou světa. Na vysoké úrovni je vedle *strojírenství chemická výroba*, tradiční je výroba *papíru* (3. místo na světě).

Tab. 5.6 Produkce hlavních průmyslových výrobků v Japonsku (1936–2015)

Výrobek	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2015
černé uhlí	mil. t	49	41,0	45,0	10,0	0,0
elektrická energie	mln. kWh	30	65,0	315,0	850,0	1 000,0
ocel	mil. t	7	9,0	82,0	100,0	110,0
osobní auta	mil. ks	-	0,1	2,6	9,0	10,0
papír	mil. t	1	2,0	11,0	31,0	30,0
cement	mil. t	6	14,0	50,0	86,0	58,0

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

Zemědělství Japonska je pro zásobování obyvatelstva významné, třebaže pokrývá *jen asi 70 % spotřebovaných potravin*. Využívá se jen 12 % území státu jako orná půda. Znamená to, že jeden hektar by měl zajistit výživu až 2 tis. obyvatel země. Japonské zemědělství je *zvláštní malými farmami a množstvím ruční práce a práce s malou mechanizací*. Dále i tím, že Japonsko podporou zemědělců usiluje o potravinovou bezpečnost, to znamená nadále nesnižovat podíl domácí produkce ve spotřebě potravin. Klíčovou plodinou je *rýže*, a to i přesto, že osevní plochy se dlouhodobě snižují, především na méně příznivém severu (Hokkaidó). *Živočišná produkce* je zaměřena na drůbež, chov prasat a aquakultury s produkcí mořských ryb či perlorodek a dalších mořských produktů, část tohoto výlovu je využita na produkci krmiv a hnojiv.

Podobně jako v průmyslu a zemědělství došlo také k bouřlivému rozvoji **dopravní infrastruktury**, a to jak výstavbou sítí, tak rozvojem dopravních prostředků. *Japonské rychlovlaky* využívají samostatné tratě a umožňují přepravu osob mezi velkými aglomeracemi rychlostmi až 350 km za hodinu již od osmdesátých let 20. století. Tratě propojují podmořskými tunely a mosty řadu ostrovů. Navíc v *aglomeracích* byly vystavěny dopravní systémy fungující ve třech odlišných úrovních – *podzemní, pozemní a nadzemní*. Přesto pozemní doprava ve městech je limitou jejich dalšího rozvoje, komunikace jsou zcela zaplněné a ve špičkách dochází k dlouhotrvajícím zácpám. Důležitá je mezistátní doprava osobní (především letecká), v níž má Japonsko několik *letišť* v popředí světových statistik; největším je tokijské letiště Haneda, které ročně odbaví 75 mil. cestujících a zaznamenává 4.–8. pořadí na světě.

Dnešní Japonsko má hospodářství založené na rozsáhlém *dovozu stovek milionů tun surovin* z Asie, Austrálie, Kanady (obr. 5.12). **Export** řadí podle hodnoty zemi na 4. pořadí

na světě a jedná se zejména o následující komodity – auta (Toyota, dále Honda, Nissan, Suzuki, Mitsubishi aj.), motocykly (Honda, Kawasaki, Yamaha, aj.), přesné a optické strojírenství, elektrotechnika (Konica, Toshiba a Yamaha) a informační technologie. Řada značek má na světových trzích tu nejlepší pověst a japonské výrobky mají globální dopad. Tento úspěšný **model japonského hospodářství**, do něhož byly v rámci internacionalizace a globalizace vtaženy i další země Východní a Jihovýchodní Asie, vedl k tomu, že Japonsko tyto země neokupuje jako za války, ale má v posledním čtvrtstoletí významný podíl na jejich hospodářském rozvoji a působí na jejich celkovou modernizaci.

5.7.5 Regionální diference

Základ územní struktury v podobě **obrovských výrobně exportních korporací** ovlivnil charakter průmyslové výroby velkých výrobních celků, lodí, dopravního strojírenství mamutích firem. Tyto obří kombináty jedné firmy jsou často v několika velkých městech a jejich vlastní výroba je zaměřena na klíčové komponenty výrobku a jejich výslednou montáž. Méně důležité části a doplňky jsou dodávány desítkami malých firem rozptýlených po celé zemi i v zahraničí. Doplňují tak produkci klíčových komponentů výrobku a jsou schopny (i díky konkurenčnímu prostředí) poměrně rychle a ne draze dodávat inovované části. Tento způsob výroby je dnes ve světě poměrně rozšířen, v Japonsku byl používán již od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. Ve výsledku takový systém produkce vyžaduje minimální prostoj při převozu dílčích subdodávek finálního výrobku, a tudíž i *perfektní organizaci* osobní i nákladní dopravy.

V **nízinách**, které představují asi 30 % Japonska, je soustředěno přes 80 % obyvatelstva a ještě vyšší podíl klíčových hospodářských aktivit; na pobřežní nížiny připadá průměrná hustota zalidnění kolem 1 tis. obyvatel na km². Nejvýznamnější z těchto nížin je *Kantó* uprostřed východního pobřeží ostrova Honšú kolem Tokijské zátoky.

Zde leží **Tokio**, kde v jeho urbanizovaném areálu žije 38 mil. obyvatel a jedná se o *největší aglomeraci světa* a je sem koncentrováno přes 40 % HDP země. Několik center města s výškovými budovami *japonských i světových bank*, výrobních a obchodních korporací doplňují rozsáhlé oblasti převážně přízemních rodinných domků (z bezpečnostních důvodů kvůli často se opakujícím zemětřesením a tajfunům). Třebaže rozsáhlá aglomerace má dobře fungující systém podzemní, pozemní i nadzemní dopravy, stává se doprava v hustě zalidněné aglomeraci limitem dalšího rozvoje. *Nedostatek prostoru* vedl v minulosti i dnes ke snaze zajistit další území pro rozvoj města na úkor Tokijského zálivu, ten je zasypáván a na vzniklém území lokalizovány další výrobní, obytné i rekreační plochy. Ceny pozemků a provoz budov v Tokiu jsou tak drahé, že již více než čtvrtstoletí jsou mimo jád-

ro a za hranice města „vytlačovány“ nejen výrobní závody a znečišťující výroby, ale i státní instituce. Tak byla postupně zformována *Tsukuba* asi 100 km na severovýchod od centra města, kde byla lokalizována řada státních institucí i výzkumných a poloprovozních výrobní. Zástavba Tokia na svém západním okraji přechází plynule do dalšího velkého města a přístavu *Kawasaki* a hned za ním *Yokohamy*. Na východním okraji Tokijského zálivu pak do největšího japonského přístavu *Chiba*. Všechny tři přístavy zajišťují obrát nákladní dopravy na úrovni nejméně 400 milionů tun za rok.

Druhá nejvýznamnější koncentrace sociálně-ekonomického potenciálu Japonska je vícejaderná konurbace **Ósaka**. Má asi 17 mil. obyvatel a perfektně fungující dopravní systém, třebaže jej zajišťuje asi sedm dopravních privátních společností. Její brzký průmyslový rozvoj byl založen převážně na domácích surovinách a dovozu z Číny. Šlo především o tradiční textilní průmysl, papírenský, oděvní a potravinářský. V současnosti je průmyslová základna prakticky úplná, silně provázaná s výzkumem. Asi 50 km ve vnitrozemí leží staré hlavní město Japonska, historické *Kyoto* se zachovalým historickým jádrem s císařským palácem a krásnými rozsáhlými parky. Tato konurbace je doplněna dalším velkým přístavem na západě, s rozsáhlou průmyslovou výrobou *Kóbe*. Součástí konurbace je také historická Nara, důležité návštěvní místo šintoismu s rozsáhlým turistickým ruchem.

Třetí koncentrace sociálně-ekonomického potenciálu **Nagoya** (s 10 mil. obyvatel v urbanizovaném areálu) se nachází v zúžení ostrova Honšú, zhruba v polovině mezi oběma zmíněnými jádrovými oblastmi. Významný je jak potravinářský, tak tradiční textilní průmysl. Dalšími městy této konurbace jsou *Toyota*, která vyrostla po druhé světové válce, a *Suzuka* s rozsáhlým strojírenským průmyslem.

Čtvrtou jádrovou oblastí je severní část nejjižnějšího z větších ostrovů Japonska **Kjúšú** s nejdůležitějšími centry **Kitakyúšú** a **Fukuoka**. Zdejší těžký průmysl byl založen na těžbě uhlí, jehož zásoby jsou dnes prakticky vyčerpány. Na konci druhé světové války byla oblast intenzivně bombardována a průmysl silně poničen. Tradice těžkého průmyslu zde přetrvává na bázi dovážených surovin.

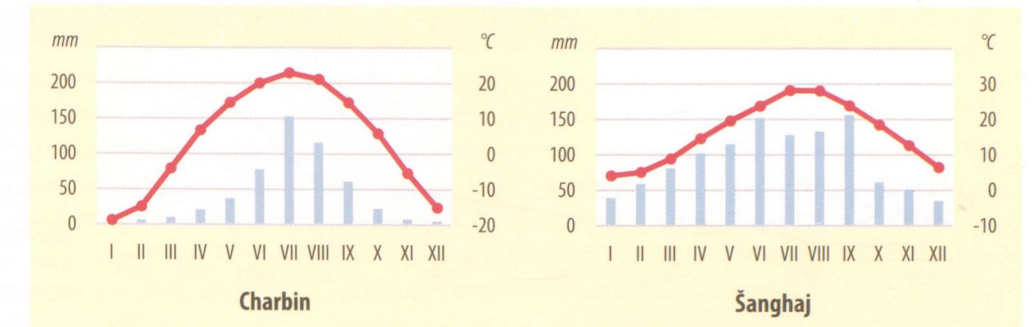
5.8 ČÍNA

5.8.1 Vymezení a přírodní poměry

Přírodní podmínky na území Číny jsou vzhledem k velikosti země velmi rozdílné. Na severovýchodě **hornaté Mandžusko** (Velký a Malý Chingan) ovlivňuje zimní monzun, přinášející ze severu suché a prašné mrazivé počasí, v létě mírně vlhké počasí od jihovýchodu.

Rozsáhlým přírodním celkem je **Velká čínská nížina** – prakticky bezlesá a intenzivně rozoraná, kde mají více než

Obr. 5.13 Klimagramy Charbinu a Šanghaje

pět tisíc let trvající tradici systémy specifického rolnictví. Nížiny do cca 500 km od pobřeží koncentrují v současnosti asi 75 % populace a ještě více nezemědělských aktivit. Nížinu formovaly dvě největší řeky – na severu je to *Žlutá řeka*, která v minulosti silně ohrožovala své okolí častými záplavami přes protržené hráze. Z důvodu zanášení koryta obrovským množstvím unášených sedimentů řeka mnohokrát změnila svůj tok. Na jihu *Jang-c'-ťiang* představuje nejen největší řeku celé Asie (průtokem a velikostí povodí třetí na světě), ale zároveň klíčovou rozvojovou a dopravní osu spojující pobřežní nížiny s nejhustěji zalidněnou oblastí vnitrozemí – *Sečuánskou pánví*. Velká čínská nížina je navíc propojena umělou stavbou propojující dolní toky obou řek (Velký císařský kanál dokončený v 7. století).

Třetím velkým přírodním celkem jsou **stepi a polopouště** vnitřního Mongolska, přecházející na západě do polopouští a pouští Džungarské a Tarimské pánve. Jde o oblasti převážně neosídlené či částečně využívané kočovnými pastevci, kde větší koncentrace aktivit společnosti představují pouze nečetné oázy a místa těžby nerostných surovin (plyn, ropa, rudy barevných kovů). Obě pánve oddělují hřbety

BOX 5.3 JANG-C'-ŤIANG (CHANG JIANG)

Jang-c'-ťiang je třetí nejdelší řekou světa (6 300 km), její povodí (1 800 tis. km²) koncentruje asi třetinu obyvatel Číny, průměrný průtok 32 tis. m³. Její tok je složen ze tří specifických úseků. Horní charakterizuje poměrně úzké kaňonovité údolí s řadou peřejí, na nichž by v nejbližší době mělo vzniknout asi sedm významných přehrad k regulaci průtoku a pro výrobu elektrické energie. V jednom z charakteristických zúžení kaňonu zvaném *Tři soutěsky* byla vybudována stejnojmenná přehrada (blíže příslušný box). V blízkosti přehrady byly plánovitě vysazeny miliony stromů, které mají snížit objem eroze z bezlesé krajiny. Druhý charakteristický úsek řeky představuje Sečuánská pánev, nejhustěji zalidněné území ve vnitrozemí. Až sem mohou plout zámořské lodi. Třetí část toku řeky je nejvýznamnější dopravní i rozvojovou osou spojující pánev s velkou Čínskou nížinou. Zde veletok pomalu směřuje převážně k východu, při jeho březích se objevují desítky jezer a mrtvých ramen v jinak intenzivně obdělávané bezlesé nížině.

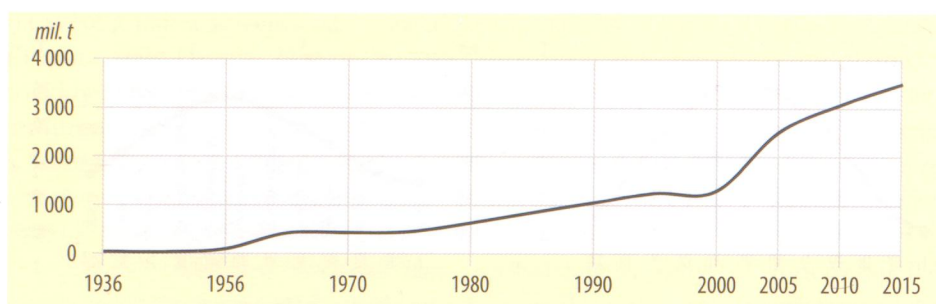
pohoří Ťan-Šan; na východním úpatí se nachází Turfánská proláklina (–154 m).

Na jižním okraji pouště Taklamakan oddělují vysokohorské plošiny **Tibetu** pohoří Kunlun Shan a Altun Shan. Velmi studená Tibetská plošina (v nadmořské výšce kolem 4 000 m a výše) je vysokými horskými hřbety členěna na řadu bezodtokých pánví. Východní polovina je rozbrázděna horními toky všech velkých řek východní (Žlutá řeka, Jang-c'-ťiang – box 5.3), jihovýchodní (Mekong, Menam Salwin, Iravadi) a zčásti i jižní Asie (Brahmaputra). Jižní okraje Tibetu ohraničují pohoří **Transhimálaj a Himálaj**. Specifické přírodní podmínky a totální uzavřenost Tibetu, spolu s životem v malých rozptýlených komunitách vedly v minulosti k formování specifické kultury (buddhismus, lámaismus), jejímž nositelem byly stovky klášterů.

Klimaticky můžeme rozdělit území Číny na několik specifických celků. Na severu od veletoku oddělující Mandžusko od Ruska je podnebí mírné se studenými zimami, ve Velké čínské nížině na severu je podnebí mírné, v létě suché a horké, v zimě se projevuje zimní monzun chladem a prašností. V oblasti mezi oběma veletoky převládá podnebí mírné, při pobřeží v létě vlhké, občas hrozící tajfuny.

Čína je jednou z nejbohatších zemí na nerostné **suroviny** a zahrnuje téměř kompletní sortiment. Patří jí 1. místo na světě v těžbě *uhlí* (přes 50 %), *železné rudy* (45 %), *zinku* (35 %), *olova* (50 %) – obr. 5.14 a 5.15, *cínu* (40 %) a nově i *zlata* (15 %). Na předních místech se objevuje i v těžbě ropy (4. místo), mědi (2. místo a 10 % světové těžby), bauxitu a stříbra (u obou surovin 2. místo). Země vyniká především rozsáhlými zásobami uhlí v provinciích Šen Si, Šan Si a Vnitřním Mongolsku (2. na světě po USA); má také rozsáhlá naleziště rud železných, barevných, vzácných a drahých kovů. U některých surovin je Čína téměř monopolním dodavatelem na světový trh (*kovy vzácných zemin*).

Další přírodní zdroje Číny jsou ovšem podstatně menší. Především se jedná o nerovnoměrné územní rozložení *vodních zdrojů*, kde především sever strádá nedostatkem vody pro závlahy, průmyslovou výrobu i zajištění potřeb obyvatelstva. Dalším limitním přírodním zdrojem je *orná půda*. Jen asi 11 % státního území je využito jako orná půda. Vzhledem k opakujícím se přírodním katastrofám (záplavy, sesuvy, zasolení aj.) a záboru půdy rozvojem měst, průmys-

Obr. 5.14 Vývoj těžby černého uhlí v Číně v letech 1936–2015

slu a dopravními sítěmi je nutné každoročně najít a začít využívat zhruba 1 mil. hektarů nové orné půdy. Podobně je tomu i s lesními plochami, které se rozprostírají na 22 % rozlohy. Původní lesy byly z velké části přeměněny na ornou půdu či pastviny. Odkrytí povrchu a zbavení vegetace bylo příčinou rozsáhlé vodní i větrné eroze na poměrně velkém území. Proto stát opakovaně vytváří programy opětovného zalesnění a zatravnění vybraných a silně ohrožených oblastí severu a západu země.

5.8.2 Historické souvislosti

Čínská civilizace má za sebou více než 5 tis. let nepřetržitého vývoje, kdy se vyvíjela relativně lokálně uzavřená a izolovaná agrární společnost specifické kultury. Povstala pravděpodobně v oblasti dnešní střední Číny ve sprašových oblastech dlouhodobě umožňujících intenzivní rolnictví. Zde došlo zřejmě v minulosti i k domestikaci některých rostlin prvotními rolníky. Byly to především obilniny (pšenice, proso) a později na jihu i rýže a sója. Odtud se šířila čínská civilizace především k jihu, kde postupně připojovala nové oblasti. Izolovanost této jedné z nejstarších civilizací byla způsobena nejen vzdáleností od jiných civilizačních center (povodí Indu, východní Středomoří), ale hlavně obrovskou vzdáleností a mimořádně špatnou prostupností vysokých hor a pustin. Na severu to pak byli nomádi s odlišným

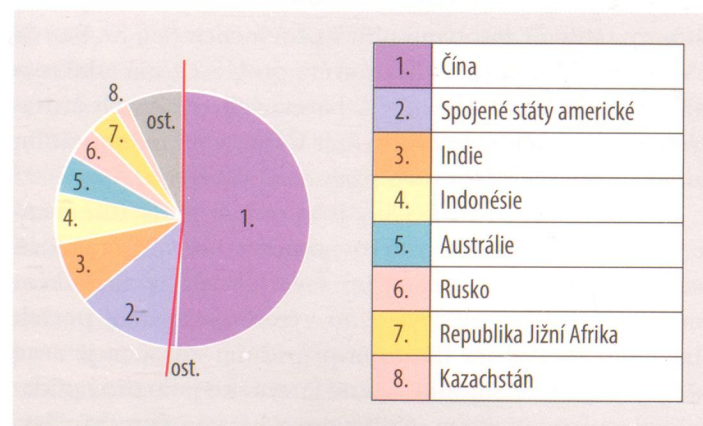
způsobem života, kteří usedlé rolníky trvale napadali. Jistě i proto se snažila centrální moc starověkého i středověkého státu zamezit či ztížit přístup do úrodných oblastí výstavbou obranných valů či zdí. Tak byla vytvářena v několika vlnách **Velká čínská zeď** (box 5.4), resp. velké čínské zdi (šlo totiž o systém někde i paralelně stavěných zdí). Podstatné přitom je, že usedlí rolníci se snažili uchránit úrodu jednoduchými valy/zdmi před pasoucími se stády, což lze na čínském venkově spatřit i dnes.

Ve středověku byla Čína samostatně se vyvíjejícím civilizačním centrem, které mělo dostatek síly hospodářské i vojenské, aby *expandovalo* do dalších oblastí východní a jihovýchodní Asie. Dnes představují tyto v hlubokém středověku založené *enklávy čínských obchodníků* velmi specifická centra se silnými ekonomickými a politickými vlivy, a to jak v úrovni států (Malajsie, Thajsko, Indonésie aj.), tak globálně (Singapur). Zaostalost Číny na počátku 20. století byla po jejím středověkém rozkvětu, kdy užívala a pro evropskou civilizaci objevila střílný prach, papír, hedvábí, koření, slonovinu apod., neuvěřitelná.

V roce 1912 padlo Čínské císařství a byla vyhlášena **republika**. Ovšem v této době si již ekonomicky podstatně silnější Japonsko začalo vytvářet své kolonie – nejdříve ob-

BOX 5.4 VELKÁ ČÍNSKÁ ZEĎ

Velká čínská zeď je souhrnné označení systémů opevnění, která byla stavěna v severní Číně na ochranu usedlých rolníků proti kočovným pastevcům stepí a polopouští. Tato stavba je jedním z novodobých divů světa, nachází se na seznamu kulturního dědictví UNESCO. Zeď se táhne v celkové délce tři a půl tisíce kilometrů a díky několika liniím a odbočkám má celkem téměř 9 tis. km. Nejstarší části pocházejí z dob dávno před počátkem letopočtu, dnešní tvář dostala stavba v období dynastie Ming vládnoucí od konce 14. do počátku 17. století. Z celkové délky je pouze několik desítek kilometrů zrekonstruovaných v místech koncentrace turistů, většina zdi se nachází v rozvalinách. Zdi byly stavěny zpravidla z místních materiálů, kamene či cihel, většinou obestavujících hliněné jádro. Jsou vysoké 6–10 m, v základu šíře dosahuje 6–8 m a v koruně kolem 5 m a jsou zpevněny strážními věžemi, kterých je celkem asi 25 tisíc.

Obr. 5.15 Největší producenti černého uhlí (2015)

BOX 5.5 TENG SIAO-PCHING (DENG XIAOPING)

I když nezastával formálně úřad prezidenta, byl faktickým vůdcem Čínské lidové republiky od konce sedmdesátých až do počátku devadesátých let 20. století. Prosazoval strategii „socialistické tržní ekonomiky“ a otevřel Čínu světovému trhu. V roce 1976 se dostal do vedení státu, kde sice nezastával nejvyšší funkce, ale připravil a manévrováním prosadil návrat Hongkongu a Macaa pod nadvládu Číny, navázal vztahy s USA, připravil a rozhýbal klíčové reformy Číny, které z ní udělaly „továrnu světa“. Pro rozvoj Číny razil ideu čtyř modernizací: zemědělství, průmyslu, armády a vědy s výzkumem. Je nutné si tyto odvážné cíle uvědomit v kontextu Číny roku 1978. Tehdy v Číně bylo 71 % všech ekonomicky aktivních zaměstnáno v zemědělství,

jen 17 % v průmyslu a 12 % ve službách. Základem byla nutnost povznést zemědělství tak, aby se vytvořily přebytky nutné pro zásobování měst potravinami. Nástrojem k nutné změně se stal „přebytkový trh“. Stát a regiony sice nadále stanovovaly objemy, které zemědělství muselo vyrobit, ale přebytky nad tyto objemy a produkci ze záhumenků už mohly jednotlivé rodiny prodávat na volném trhu. Tato zdánlivě zanedbatelná změna vedla k růstu iniciativy rolnických rodin a byla prvním impulzem pro postupný rozvoj vnitřního trhu. Stala se tak základem pro čínskou formu tržního socialismu. V roce 1999 byl socialismus s čínskými specifiky zakotven v ústavě ČLR (podle Horálek a Ptáček 2013, s. 11–17).

sadilo severovýchod Číny (Mandžusko 1932), Korejské císařství (1910) a pak obsadilo také rozsáhlé nížinné pobřežní oblasti Číny. Proti této *okupaci* se zformoval ozbrojený lidový odpor, který ovšem Japonci po dlouhou dobu dokázali udržet ve vnitrozemí. Teprve válečné události a postupně slábnoucí, válkou vyčerpané Japonsko dalo osvobozené armádě šanci japonskou okupaci v zemi ukončit. Mezitím ovšem došlo k *roztržce* mezi komunistickým křídlem osvobozené armády vedené Maem a pravicovými silami vedenými Čankajškem (Kuomintang) a v roce 1946 k vyhnání Kuomintangu z pevninské Číny na **Taiwan**. Tento ostrov je dodnes sice čínským územím, ale se zcela specifickým režimem a dodnes se silnou podporou USA.

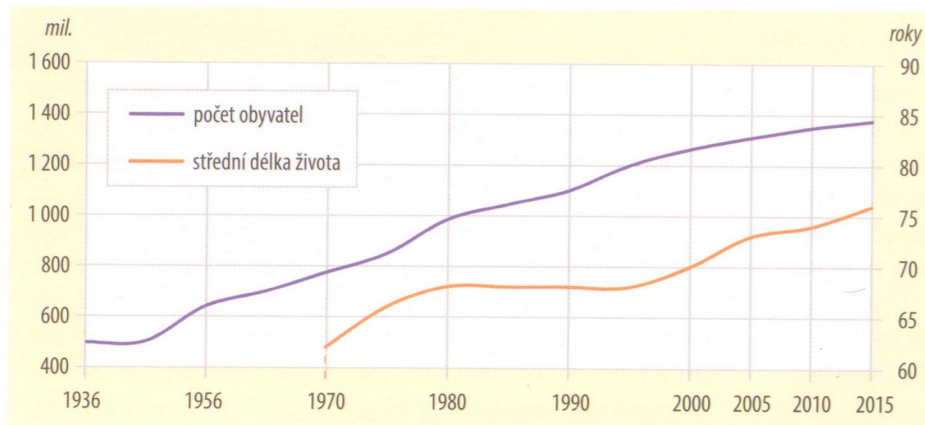
Za vlády Maa představovala Čína kolos stojící na hliněných nohách. **Komunistické násilně realizované reformy** byly příčinou rostoucího zaostávání země za rychle se vyvíjejícími státy euroamerické technické civilizace. *Zestátnění hospodářství podle sovětského vzoru* vedlo k horší organizaci a efektivnosti práce v průmyslu, administrativě i službách. Země řízená komunisty se silně angažovala v korejské válce (1950–1953), kam poslala až milion „dobrovolníků“ (vybavených částečně ruskými zbraněmi). Velkým zásahem do tradic Číny bylo vytvoření *zemědělských komun*, při nichž byly dosavadní rodinné farmy zestátněním půdy nahrazeny mnohatisícovými špatně řízenými kolosy, bez dostatečné motivace pro vyšší produktivitu a efektivní zásobování městských obyvatel potravinami. Výsledkem těchto „shora“ prosazovaných reforem byly *hladomory* padesátých let, které způsobily smrt několika milionů obyvatel.

Vrcholem krizí pod vedením Maa pak byla **kulturní revoluce**, během níž mládež vyzbrojená miliony rudých knížek s citáty vůdce bourala staré pořádky. Mládež opouštěla školy, vyháněla učitele a další inteligenci z měst na venkov na převýchovu a dostala zemi do velkého chaosu. Došlo k obrovským *ztrátám kulturního dědictví* tisíciletého vývoje Číny (kláštery, paláce, náboženské symboly, knihy aj.). Cha-

os trval až do Maovy smrti. Nakonec se již po několikáté po druhé světové válce postavil do čela reformem Teng Siao-pching (box 5.5) a nastartoval po urputném zákulisním boji *klíčové reformy* určující i současný bouřlivý rozvoj Číny.

5.8.3 Obyvatelstvo a osídlení

Populace Číny rostla v padesátých a šedesátých letech 20. století, a to i přes hladomory *velmi výrazně*. V rodinách na venkově se rodilo běžně 8–10 dětí, ve městech jen o málo méně. Proto komunisté přijali drastická *opatření ke snížení porodnosti*. Každá rodina měla mít jediné dítě (viz příběh v boxu 5.6). Narození dalšího vedlo k protiopatřením ze strany státu – ztráta zaměstnání, bytu apod. Vzhledem k tomu, že v tradiční čínské společnosti neexistoval žádný sociální systém, *péči o stárnoucí rodiče přebíral nejstarší syn s rodinou*. Z těchto důvodů docházelo na venkově ve značném počtu k zabíjení narozených děvčátek, později k potratům po zjištění pohlaví plodu. Proto bylo již v polovině devadesátých let zakázáno informovat o pohlaví plodu. Tato opatření vedla k obrovskému snížení počtu narozených a k snížení velikosti rodin (nyní převážně tříčlenných) a v současné době má čínská populace *nejvyšší maskulinitu na světě* (počet osob mužského pohlaví je o čtyři desítky milionů vyšší než počet žen). Tato nerovnováha vede společnost k nečekaným problémům (především k otázce, jak bude o budoucí seniory postaráno menším počtem osob v produktivním věku). Další otázkou je dopad na chování jedináčků a rodin této struktury na celou společnost. V současnosti se od této politiky *pozvolna upouští*, jistě i v důsledku podstatného nárůstu životní úrovně obyvatel, ale především v důsledku nedostatku pracovní síly v jádrových oblastech (obr. 5.16). **Územní rozložení obyvatelstva** v podstatě kopíruje rozložení hospodářských aktivit v podobě velkého „T“, tedy pobřežní nížiny a břehy Jang-c’-ťiang až po Sečuán-

Obr. 5.16
Vývoj počtu a střední délky života obyvatel
Číny v letech 1936/1970–2015

skou pánev s hustotou zalidnění kolem 2 tis. obyvatel na km². Ostatní rozvojové osy mají již podstatně nižší lidnatost, zhruba polovina území Číny je prakticky neobydlená. V pustinách západu a v horských planinách a údolích Tibetu jde o sporadické oázové osídlení u pramenů a kolem úrodnějších pastvin v písčitých či kamenitých pustinách.

Čínské obyvatelstvo (Han) *sjednocuje písmo*, které je do značné míry čitelné i pro Korejce či Japonce. Mluvená řeč se ovšem výslovností značně liší a tak si jen stěží rozumí Číňan z venkova kolem Žluté řeky, s člověkem ze střední či jižní Číny. Je určitým paradoxem, že nejčistší mandarínskou čínštinou se hovoří především v Singapuru. Číňané se v průběhu tisíciletí rozšiřovali především na jih, kde narazili na řadu místních etnik. V posledním čtvrtstoletí směřovaly silné migrační proudy především do Tibetské autonomní

BOX 5.6 OSOBNÍ ZPOVĚĎ KOLEGY Z ČÍNY

Potkal jsem na jedné zahraniční akci čínského kolegu Zhan Mina, s nímž jsme si padli do oka. Především mluvil slušnou angličtinou, a bylo mu tudíž dobře rozumět. A když jsme si vyříkali odborné věci, začali jsme se vzájemně informovat o životě doma. Kolega opatrně vyprávěl o tom, že musel respektovat vládní nařízení mít v rodině jen jednoho potomka (syna). Na můj dotaz, proč nastolila vláda tak striktní politiku, odpověděl: „Já, narozený v roce 1942 jsem měl devět sourozenců, moje žena třináct. Bylo nemožné pohnout se ekonomicky kupředu, s tak obrovskou zátěží hladových krků. Proto jsme s manželkou respektovali nařízení mít pouze jedno dítě, neuposlechnutí znamenalo navíc jednoznačný odchod z univerzity! Ale pak přišla kulturní revoluce a mně i celou rodinu během několika dní poslali mladí zfanatizovaní gardisté daleko na vesnici na převýchovu. Šest let jsem pracoval na poli a neviděl manželku ani syna. Toho navíc od manželky v jeho deseti letech oddělili a přiřadili mezi Rudé gardisty. Do Pekingu jsem se vrátil v roce 1981 a dva roky jsem hledal ženu a syna. Dnes jsem spokojený, mám zajímavou práci, slušný byt i postavení na univerzitě!“ (Znamenal I. Bičík.)

oblasti (AO) a Ujgurské AO, což silně ovlivnilo tradiční společnost a tamní náboženství (lámaismus, islám) místních obyvatel. Celkový podíl **národnostních menšin** představuje asi 7,5 % z populace země, nejpestřejší z tohoto pohledu je Ujgurská AO, kde mimo místních Ujgurů v území žijí další etnika: Hanové, Kazachové, Kyrgyzové, Mongolové, Burjati a další. Poměrně silně etnicky různorodý a mnoha nečínskými národnostmi je známý hornatý jih a jihozápad země. Tam se nachází další menšiny Xiang, Yue, Hakka, Gan apod. Celkově v Číně žije přes 110 mil. obyvatel nečínských etnik.

Pro **hlavní centra osídlení** je *typický moderní střed* s výškovými budovami globálního charakteru se sídly největších státních i soukromých společností, bankami, velkými obchodními a kulturními komplexy. Zpravidla mimo tato centra se nacházejí *historická centra* stavěná podle konfuciánské filozofie, často v pravidelné ulicové síti. Problémy ve městech vznikají s *majiteli starých rodinných domků* při záboru těchto tradičních domů rodinného charakteru v rámci šíření nové výškové zástavby a oblužných či průmyslových a skladových center. Náhrada ztraceného rodinného bydle-

Tab. 5.7 Největší čínská města (2011)

Pořadí	Město	Provincie	Počet obyvatel mil.
1.	Šanghaj	Shanghai	23,4
2.	Peking	Beijing	20,4
3.	Kanton	Guangdong	19,1
4.	Tianjin	Tianjin	13,2
5.	Shenzhen	Guangdong	12,8
6.	Chongqing	Chongqing	8,4
7.	Wuhan	Hubei	7,9
8.	Hongkong	Hong Kong	7,3

Zdroj: Demographia 2017

ní a hlavně tradice života několika generací je vyvolávána kromě jiného i tím, že půda je státní a o jejím využití rozhodují centrální či regionální nebo městské orgány.

Vedle uvedených měst (tab. 5.7) má Čína dalších 17 *metropolitních oblastí* s více než milionem obyvatel. Kromě toho v Číně funguje při pobřeží řada specifických otevřených *ekonomických zón*. Tyto zóny jsou klíčovým místem ekonomického rozvoje země a z původních čtyř se dnes rozrostly na více než deset (box 5.9).

5.8.4 Hospodářství

Čína patří k *nejdynamičtější* se rozvíjejícím ekonomikám světa s průměrnými ročními *přírůstky okolo 8–10 %*. Ještě v roce 2003 figurovala podle HDP na 6. místě na světě (za USA, Japonskem, Německem, Francií a Británií). Během posledních deset let se již dostala na *2. místo světového pořadí* za USA. Měříme-li HDP podle paritní síly na obyvatele, náleží však Čína spíše k rozvíjejícím se ekonomikám, neboť tento indikátor je třikrát nižší než v Japonsku a dva a půl krát nižší než v Česku (2016). Dynamicky rostou téměř všechny sektory národního hospodářství, zejména *finančnictví* – z šesti největších bank na světě jsou čtyři čínské (blíže v kapitole 5.5).

Základem úspěšného ekonomického rozvoje jsou **bohaté surovinové zdroje**, jichž má Čína téměř kompletní sortiment. Zajištění energie pro prudký rozvoj průmyslu i spotřebu domácností spočívá v masovém využití *černého uhlí*. Čína má po USA druhé největší zásoby (přes 1 bilion tun) a v současnosti největší těžbu – přes 3,5 miliardy tun ročně. Klíčové jsou uhelné elektrárny a uhlí se využívá také pro otop domácností, což vyvolává obrovské znečištění oxidy uhlíku a dusíku a vysokou prašnost. Uhlí se přitom převládá po celé zemi a silně zatěžuje dopravu. Nejvýznamnější naleziště i těžba je stále v provinciích Šan Si, Šen Si a Vnitřním Mongolsku.

Těžbu a zpracování *ropy* zajišťují dvě státní firmy: Sinopec a PetroChina. V současnosti v Číně operuje řada dalších nadnárodních společností jako Shell, BP a Petronas. Asi tři čtvrtiny nalezišť se nachází na pevnině, čtvrtina pak v okrajových mořích (v okolí ostrova Hainan). Ty jsou perspektivní, i když se o část nalezišť dohaduje Čína s Japonskem, Taiwanem a Jižní Koreou. Byly zjištěny zásoby železa, manganu, vanadia a titanu (blíže o těžbě v kapitolách 5.5 a 5.8.1).

V současné době můžeme označit Čínu jako „továrnu světa“. V posledních letech jsme svědky formování obřích korporací, jimž dominují **dva největší koncerny světa** – Sinopec a PetroChina, zabývající se těžbou a zpracováním ropy. Většina průmyslových podniků je soustředěna v pobřežních oblastech, kde dominují velké podniky jak státní, tak soukromé nebo zahraniční. U nich má zpravidla za-

BOX 5.7 PŘEHRADA TŘI SOUTĚSKY

Přehrada Tři soutěsky je jedním z největších hydroenergetických projektů současnosti. Přehradní zeď o délce 2,3 km a výšce 185 m podstatně zvedne hladinu řeky a usnadní lodní dopravu. Celková délka přehradního jezera v provincii S'-čchuan na řece Jang-c'-ťiang je kolem 800 km. Stavba byla zahájena v roce 1994 a byla dokončena v létě 2006. V současnosti by měla být již plně napuštěna. Před zahájením výstavby vodního díla bylo nutno zajistit stavbu proti občasným zemětřesením, která jsou pro tuto oblast charakteristická. Dále přemístit asi milion obyvatel a také zajistit rozsáhlou výsadbu lesů proti půdní erozi. Přehrada se stala jednou z největších vodních nádrží na světě, v plném provozu bude generovat 22,5 gigawattů elektřiny za instalovaného výkonu asi 20 tis. MW. To znamená největší objem produkce elektrické energie na jednom místě na celém světě. Při zahájení stavby měla dodávat asi 10 % roční spotřeby elektřiny Číny, vzhledem k bouřlivé výstavbě dalších elektráren bude její produkce představovat „jen“ asi 3 % vyrobené elektřiny Číny. Velký objem vody, kterou řeka odvádí do nížin, umožní výstavbu dalších přehradních nádrží především na horním toku řeky. Dostatek vody také ovlivnil výstavbu kanálů a tunelů horskými pásmy, které z přehrad na levostranných přítocích řeky umožní přesun části průtoku na sever do daleko hůře vodou zajištěného povodí Žluté řeky a také pro zásobování vodou Pekingu, jehož povrchové i podzemní zdroje jsou silně znečištěné.

hraniční majitel 49 % akcií, ostatní drží stát. V *Mandžusku*, kdysi jediné silně průmyslové oblasti Číny, převládají zastaralé podniky těžkého průmyslu vlastněné převážně státem. Ve vnitrozemí je většina průmyslových podniků nová, vlastněná státem nebo čínskými soukromníky. **Průmyslová produkce** je z hlediska struktury úplná, část směřující do zahraničí představují především výrobky spotřebního, textilního a obuvnického průmyslu. Pobřežní oblasti Číny a především jejich ekonomické uzly koncentrují významnou část průmyslové produkce země a do zdejších průmyslových podniků přišlo pracovat několik desítek milionů lidí z vnitrozemí.

Čína se dostala na **první místo na světě** v produkci celé řady výrob – *elektrické energie* (20 % světové produkce), *oceli* (48 %), *hliníku* (50 %), *umělých hnojiv* (30 %), *papíru* (25 %), *cementu* (70 %). Skvěle je strojírenství zaměřené na výrobu *osobních automobilů* (25 % světové produkce); z čínských značek jsou největší SAIC Motor sídlící v Šanghaji, s roční výrobou přes 2 mil. kusů, či Dongfeng Motor se sídlem ve Wuchanu (roční výroba přes 1,5 mil. aut). Vyniká elektronika a elektrotechnika – v Číně se vyrobí 45 % *televizorů*, 55 % *chladniček a praček* a hlavně 83 % *počítačů*.

V posledním období usiluje čínská vláda o posilování takové produkce, která bude mít **vyšší přidanou hodnotu**.

Jde především o biotechnologie, chemickou výrobu zaměřenou na farmaceutickou a lékárenskou produkci, zbraně a zbraňové systémy. Právě zbraněmi se Čína významně prosazuje i na zahraničních trzích, je totiž jejich třetím největším exportérem.

Tab. 5.8 Produkce hlavních průmyslových výrobků v Číně (1936–2015)

Výrobek	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2015
černé uhlí	mil.t	34	93	430	1050,0	3500,0
ropa	mil.t	·	1	30	140,0	200,0
elektrická energie	mld. kWh	·	15	100	750,0	4700,0
ocel	mil. t	1	3	21	70,0	825,0
osobní auta	mil. ks	·	·	·	0,5	22,0
papír	mil. t	·	1	4	18,0	105,0
cement	mil. t	·	6	16	250,0	2300,0

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

Zemědělství má nelehký úkol, a to uživit na 11 % orné půdy naší planety 20 % světové populace; proto se Čína objevuje na prvních místech světových žebříčků. Má nejvyšší stavy vepřů (50 %), ovčí (20 %), drůbeže (22 %), nejvyšší úlovky ryb (40 %) a produkci masa (30 % z celosvětových hodnot). Sklidí se zde nejvíce pšenice (18 %), rýže (30 %), brambor (25 %), bavlny (25 %), podzemnice olejné (40 %), čaje (35 %), tabáku (45%) a zeleniny (50 % světové produkce). Pozoruhodná je dynamika nárůstu produkce – za posledních 25 let vzrostla např. produkce masa dvakrát, ryb čtyřikrát a čaje tři a půlkrát (tab. 5.9 a obr. 5.17–5.18).

Čínské zemědělství má tradici více než 7 tis. let a patří k nejstarším civilizacím. Jde o velmi specifické formy hospodaření, které se zde v dlouhé historii vytvořily – především z důvodu velmi specifických přírodních podmínek jednotlivých oblastí rozlehlé země.

Tab. 5.9 Produkce hlavních zemědělských výrobků a stav domácích zvířat v Číně (1936–2015)

Výrobek/zvířata	Jednotky	1936	1956	1970	1990	2000	2015
maso	mil. t	4	5	10	45	80	85
rybolov	mil. t	1	2	5	17	65	75
skot	mil. ks	25	50	65	90	90	115
vepři	mil. ks	65	90	210	400	470	475
pšenice	mil. t	22	25	30	100	115	125
rýže	mil. t	50	75	100	180	195	205
čaj	tis. t	60	110	160	550	1500	1900
tabák	tis. t	630	620	800	3 000	3 000	3 100

Zdroj: Anděl a Mareš 2001, Calendario atlante De Agostini 2016

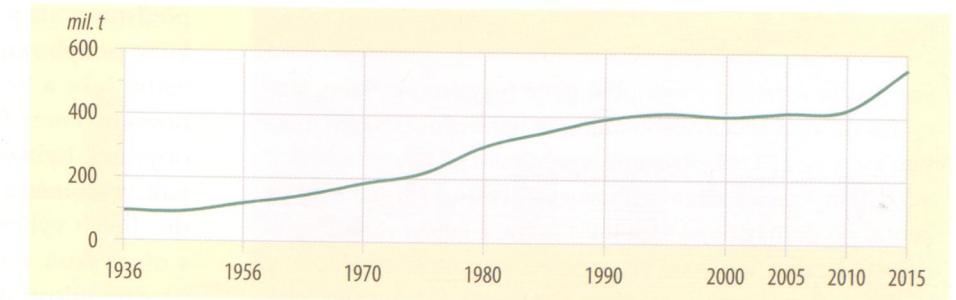
1) *Jihu Číny až po Jang-c'-ťiang* dominuje jednoznačně jako hlavní plodina rýže, ve vhodných podmínkách a intenzivní práci dává až dvě úrody ročně. Navíc rýžová pole slouží jako nádrže pro chov ryb a vodní drůbeže, doplněné chovem prasat. Zajímavým doplňkem živočišné produkce je chov bource morušového v teplých oblastech při pobřeží. Část ploch je věnována produkci různých druhů zeleniny (tvořících vedle rýže hlavní složku potravinové spotřeby). Dalšími plodinami této oblasti je čaj, tabák, cukrová třtina, batáty, tropické a subtropické ovoce.

2) Část země převážně na sever od největší řeky je zaměřená na produkci hlavně pšenice, prosa, sóji, brambor, cukrovky a také zeleniny. Problémem jsou velké úbytky orné půdy jednak erozí a jednak bouřlivým rozvojem měst a dálkových komunikací.

3) Třetím přírodním celkem se specifickými formami zemědělství jsou horské a pustinné oblasti severní a západní Číny a Tibetu. Ty jsou částečně využívány jako pastviny pro stáda skotu, koní, velbloudů a ovčí, místy i jaků. Tuto tradici doplňuje intenzivní rolnictví oáz kolem pramenů a krátkých horských řek.

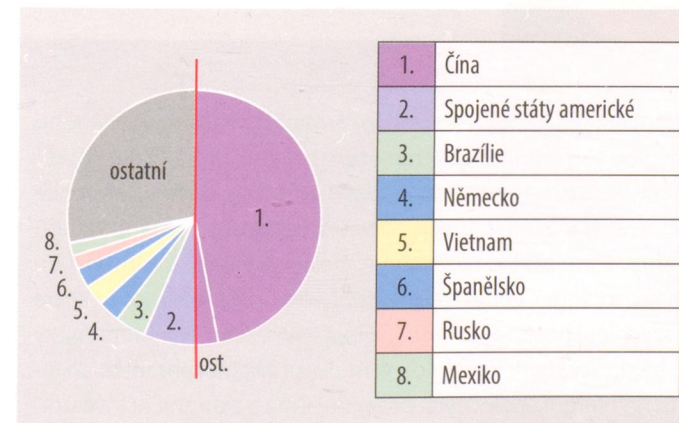
Doprava v Číně představuje zcela zásadní problém. Je to proto, že tradiční agrární společnost byla uzavřená na mikroregionální úrovni a na větší vzdálenosti se zboží dopravovalo po řekách či moři, po souši jen minimum, a to převážně luxusní zboží (hedvábí, aj). Modernizace společnosti po druhé světové válce vedla k rozvoji dopravních sítí, ale teprve po reformách Teng Siao-pchinga začala skutečná výstavba dálkových tratí a silnic zajišťujících meziregionální a mezistátní přepravu zboží a lidí. Industrializace pobřežních oblastí pak vedla k potřebě zajistit nejen přepravu velkých objemů surovin, ale i milionové zástupy pracovních sil. Dnešní Čína má jeden z klíčových problémů v podobě zatím stále nedostatečné dálkové, velkokapacitní a kvalitní nákladní i osobní dopravy. Investice do železnic, dálnic a hlavních silnic mají pomalou návratnost a představují obrovské náklady.

Obr. 5.17 Vývoj produkce obilí v Číně v letech 1936–2015

Čína má nejvyšší výkony na světě v železniční přepravě jak osob, tak zboží. Šanghaj má první rychlodráhu na elektromagnetickém principu z letiště do centra města jezdící rychlostí až 400 km za hodinu. Mezinárodní železniční napojení má Čína pouze s Ruskem (přes Vladivostok a Mongolsko) a s KLDK. Doprava ve městech se rychle rozvíjí. Třežba se stále využívá milionů kol a motocyklů, rychle přibývá osobních aut, autobusů či podzemních a příměstských linek metra a železnice, a to především v největších městech a mezi nimi. V dobách dopravní špičky jsou ulice velkých měst téměř neprůjezdné, hodně řidičů i chodců využívá roušky přes obličej proti smogu. Jednou z nejvíce vytížených dálkových dopravních os je řeka Jang-c'-ťiang, zajišťující jeden z klíčových dopravních tahů od pobřeží do vnitrozemí, splavná i pro velké námořní lodě. Se světem spojují Čínu lodní přístavy, z nichž pět se objevuje mezi osmi největšími přístavy světa podle objemu přepraveného zboží (obr. 5.19). Peking má druhé největší letiště na světě podle počtu přepravovaných osob (90 mil. roce 2015).

Čína je největším exportérem zboží na světě a má zároveň i nejvíce kladné saldo zahraničního obchodu (ještě před deseti lety to bylo 6. pořadí). Polovinu exportu připadá na elektroniku – PC, mobily (Huawei, Lenovo, Xiaomi patří do první pětky největších výrobců na světě), televize a další audiotechnika. Druhou polovinu tvoří textilní výrobky, obuv, kancelářské potřeby, hračky atd. Významně roste i cestovní ruch. Desítky milionů lidí pravidelně cestují

Obr. 5.18 Největší stavy vepřů (2015)

za památkami, kulturou, sportem. Čínští turisté (samozřejmě především bohatší městští obyvatelé) dnes představují jeden z nejrychleji narůstajících segmentů v celosvětovém cestovním ruchu (navíc jsou poměrně movití a utrácení).

5.8.5 Regionální diference

Po roce 2000, po dvaceti letech upřednostňování pobřežních regionů, změnila čínská vláda svůj postoj ke strategii regionálního rozvoje a začala se zaměřovat na západ země. Příčinou změny byly velmi dobré ekonomické výsledky, které čínská ekonomika vykazovala již téměř tři desetiletí. Dalším důvodem byla snaha o udržení loajality vnitrozemských regionů (hrozily problémy politické, sociální, etnické i náboženské). Svoji roli sehrála i vidina dalšího posílení ekonomiky země modernizací těchto regionů a zvýšení jejich podílu na čínském hospodářství. Třetí důvod spočíval ve stále se rozevírajících nůžkách mezi ekonomicky vyspělými a zůstávajícími regiony středu a západu Číny. Zřejmě toto byly důvody, které umožnily formulovat novou regionální politiku ve prospěch západu země. Byla tak vytvořena strategie *Go West* a zahrnutím také centrální Číny politika *Rise of Central China Plan*. Stále ovšem přetrvává jeden ze základních problémů současného rozvoje Číny, jímž je vztah mezi ekonomickým růstem a distribucí příjmů v rámci státu či regionu. Velké regionální rozdíly v příjmech jsou způsobeny z poloviny rozdíly mezi městy a venkovem a ze třetiny přetrvávajícími rozdíly regionálními.

Hlavními rozvojovými jádry dnešní Číny jsou metropole Šanghaj a Peking. Je to logické nejen z toho důvodu, že obě metropole leží v hustě zalidněné nížině se strategickou polohou, ale i proto že v celém historickém vývoji představovaly přirozené koncentrace obchodu a služeb nejen celostátní, ale i makroregionální a dnes i globální úrovně. Obě metropole zároveň v blízkém zázemí ovlivnily vznik dalších velkých center, s nimiž dohromady vytvářejí základní jádro čínského hospodářství. U Pekingu (přes 20 mil. obyvatel v roce 2011) jde především o přístav Tianjin (13 mil. obyvatel) a polohu tradičně průmyslových center Mandžuska (Dalian, Fushun aj.), v případě Šanghaje (přes 23 mil. obyvatel – blíže box 5.8) pak o další milionová města Nanjing,

BOX 5.8 ŠANGHAJ

Šanghaj se rozkládá v mohutné deltě řeky Jang-c'-ťiang, která ústí do Východočínského moře. Je největším čínským městem s více než 23 mil. obyvateli, s největším přístavem na světě a letištěm, které počtem odbavených cestujících (60 mil.) již nahlíží do desítky největších letišť světa. Z letiště vede zřejmě největší atrakce Šanghaje, superexpres Transrapid, označovaný jako „Maglev“ (zkratka pro magnetic levitation transport, vlak levitující na elektromagnetickém „polštáři“). Jedná se o 30 km dlouhou trasu vedoucí do centra Šanghaje. Význam města rostl až v 19. století, kdy strategická poloha učinila ze Šanghaje jedno z hlavních středisek obchodu se Západem. Vznikly zde evropské čtvrti, kde žilo i mnoho Evropanů; centrum města tak dostalo evropský ráz, který je obdivován dodnes. Centrum města se nachází podél nábřeží Bund, kde je možné obdivovat „klasické“ stavby bank, hotelů či administrativních budov. Symbolem moderní Šanghaje se postupně stávají mrakodrapy, vyrůstající na druhé straně řeky, kde ještě před 20 lety byla pole. Králem mezi nimi je od roku 1998 mrakodrap Ťin Mao. V budově vysoké 421 metrů se nachází 93 podlaží, která jsou rozčleněna na obchodní centra, kanceláře a na pětihvězdičkový hotel Grand Hyatt Shanghai. Trochu kýčovitě působí 468 m vysoká věž Perla Orientu z roku 1995. Tato „perla“, která v noci svítí a proměňuje se křiklavými barvami, je vidět téměř z každého místa v Šanghaji. Východně od ní vyrostl mrakodrap World Financial Center (název prý záměrně připomíná známé americké „dvojče“ zničeného teroristy) dosahující 492 metrů. V roce 2015 jej zastínila Shanghai Tower s výškou 632 metrů (128 pater) a stala se nejvyšší budovou v Číně a druhou nejvyšší stavbou po dubajské Burdž Chalífa (828 m) na světě.

Huaian, Hangzhou a celé intenzivně využívané ústí řeky Jang-c'-ťiang. Ta představuje z hlediska sociálně-ekonomického rozvoje nejdůležitější osu směřující z pobřežních oblastí do vzdáleného a nejhustěji zalidněného vnitrozemí – Sečuánské pánve. Zde hustota zemědělského zalidnění

BOX 5.9 ZVLÁŠTNÍ EKONOMICKÉ ZÓNY (ZEZ) ČÍNY

V roce 1978 rozhodla Čína o plánovitě a postupně uplatňování politiky otevření se vůči vnějšímu světu a soužití tržní a centrálně plánovací ekonomiky. To byl politický impulz pro vytvoření čtyř zvláštních ekonomických zón v roce 1980. Byly vytvořeny v Šenzhenu na hranicích s Hongkongem, další na hranicích s Macaem a Shantou, obě v provincii Kuang-tung a Xiamen v provincii Fu-ťien. Později byly zřizovány další (15 zón volného obchodu, 32 ekonomických a technických rozvojových zón na úrovni státu a 53 průmyslových zón nové a pokročilé techniky ve středních a velkých městech). Výsledkem těchto opatření bylo

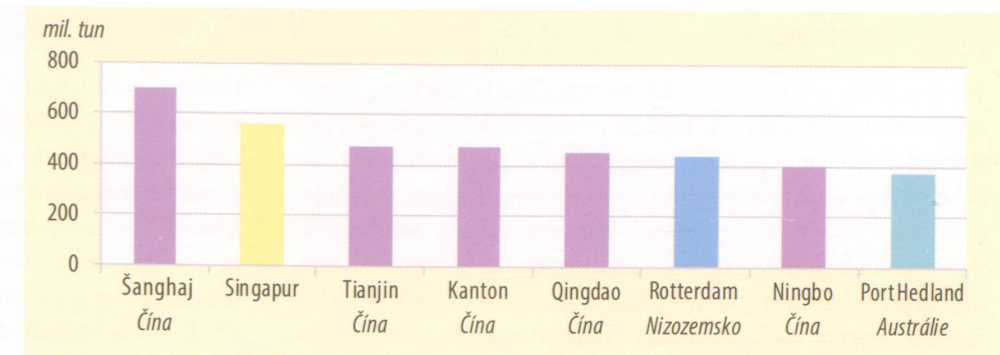
představovala jednu z nejvyšších na světě a již ve středověku se pohybovala na úrovni cca 2 tis. obyvatel na km². Mezi ústím řeky a Sečuánskou pánví leží na řece několik milionových center (z nich např. Nanjing či Wuhan – 7,5 mil. obyvatel, byla v minulosti dokonce sídlem císařů), v pánvi pak velkoměsta Chongqing (8,5 mil. obyvatel) či Chengdu. Jejich výhodná poloha v nížině na dobře splavné řece s obrovskou zemědělskou produkcí zázemí představovala již v minulosti důležitý vklad pro jejich růst.

Významným mezníkem ve vývoji regionální struktury modernizovaného hospodářství Číny se staly **ekonomické zóny** (box 5.9). První byla otevřena v ústí Jang-c'-ťiang, druhá – Shenzhen pak v zázemí Hongkongu. Ještě počátkem osmdesátých let 20. století představoval Shenzhen několik rybářských osad s několika tisíci obyvateli. Otevření ekonomické zóny znamenalo bouřlivou výstavbu továrních, skladových a dopravních objektů těžících z peněz Hongkongu a zahraničí a levné pracovní síly, která se sem stahovala z čínského vnitrozemí. Tato zóna v některých letech dokázala využít až plnou třetinu všech zahraničních investic směřujících do Číny. Shenzhen měl v roce 2014 asi 3,5 mil. obyvatel, a pokud započítáme i dočasnou pracovní sílu počet obyvatel, může být i dvojnásobný. Postupně byly otevřeny další ekonomické zóny, většina je lokalizována v blízkosti přístavů nebo přímo v nich.

Vedle ekonomických zón se plánuje také výstavba **nových přístavů**. V roce 2020 by měl být dokončen největší světový přístav na jihu Šantungského poloostrova ve městě Qingdao. Zde přístav již je a poměrně velký, ale obrovskou investicí je zásadně rozšiřován a po dokončení umožní kotvit místo dnešních 82 nákladních lodí asi 200 lodím najednou. Hlavním důvodem jeho výstavby je silně narůstající výměna zboží s oběma korejskými státy, Japonskem a Ruskem, kam je z tohoto přístavu blízko.

Od počátku 21. století se tradiční rozvojové osy začaly dále rozvíjet velkým **přesunem k západu** (nazývaným západními odborníky „go west“). Tyto rozvojové osy by rozšířily cesty na západ mimo oba čínské veletoky. Jde o dopravní propojení (Taibpei)–Fuzhou–Wuhan–Lanzhou–Urumči a dru-

zformování pobřežních oblastí do členitého a hierarchizovaného správního a výrobního systému, který se postupně šířil do čínského vnitrozemí. Tyto otevřené oblasti uplatňují různé preference a sehrávají tak dvojí roli: jsou jakousi laboratoří při rozvoji vztahů se zahraničím (základ tvoří export čínských výrobků a import hi-tech technologií). Vedle toho působí jako určitá rozvojová centra pro zrychlení hospodářského rozvoje vnitrozemí. Hlavními znaky ZEZ bylo vytváření: daňových stimulů, přilákání zahraničních investic, vytváření společných projektů (Čína a zahraniční investor) a orientace na export.

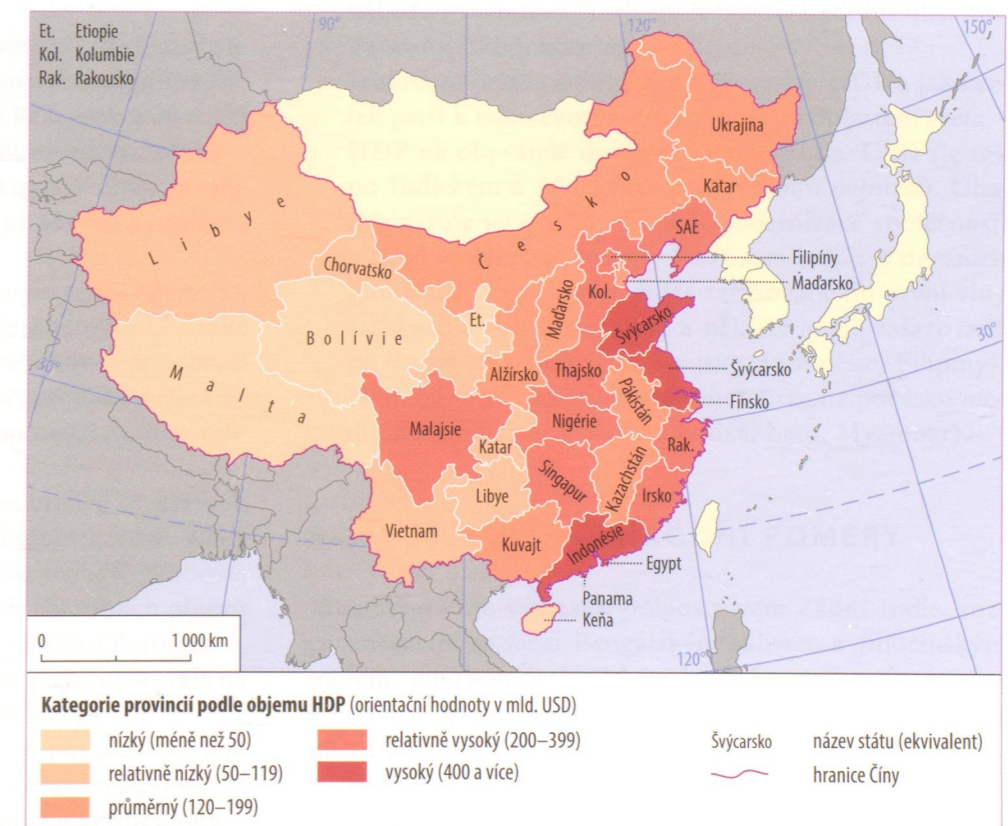
Obr. 5.19 Největší přístavy světa (2015)

hou linií je osa Šanghaj–Wuhan–Chongqing–Chengdu–Lhasa. Jde jednak o výstavbu moderních dálničních kapacitních tahů, jednak o železnice a potrubní dopravu. V první fázi vtáhl tento masivní přesun do modernizace oblasti střední Číny, kde se Wuhan stal klíčovou křižovatkou hlavních rozvojových os. V perspektivě by tyto dopravní osy měly vést až na západní hranici Číny.

Již dříve byla postavena *silnice napříč Tibetem* až do části Čínou zabraného Kašmíru. V roce 2004 byla otevřena *železnice spojující tibetskou Lhasu s Pekingem* a nová a rekonstruovaná železnice do Ujgurské autonomní oblasti do Urumči. V posledních letech se začalo dokonce hovořit o *nové Hedvábné stezce*, která by směřovala jako železnice do Kazachstánu Džungarskou bránou a mimo území Ruska

na pobřeží Kaspického moře a Zakavkazskem dále až do Istanbulu. Taková železnice by umožnila masové přesuny čínské produkce na středoasijské a evropské trhy, přičemž Čína si je velice dobře vědoma obrovského surovinového potenciálu Kazachstánu a postsovětských republik Střední Asie.

Další klíčovou oblastí rozvoje Číny je **Hongkong**, zvláštním administrativní oblastí Číny, kterou Británie předala v roce 1997 po stoletém „pronájmu“ (podle smlouvy) nazpět čínské vládě. Právě zvláštní statut bývalé kolonie a na tento status navázané ekonomické zóny Shenzhen a dalších rychle rostoucích center v ústí Perlové řeky (mj. i bývalé portugalské kolonie Macao) dělá z této zvláštní symbiozy asi *nejdůležitější rozvojový pól* dnešní Číny, předstihující

Obr. 5.20 Ekvivalenty zemí podle objemu HDP čínských provincií (2010)

BOX 5.10 TIBET

Tibet je jednou z autonomních oblastí Číny (s přibližně 3 mil. obyvateli v roce 2010) a představuje dlouhodobý problém jak v domácí politice Číny, tak i v mezinárodních vztazích. Jde o vysoko položené obrovské území (jeho průměrná výška dosahuje přibližně 4 500 m n. m.), vyplněné horami, vysoko položenými náhorními plošinami a řadou bezodtokých pánví. Ve velmi nepříznivých přírodních podmínkách se vyvinula velmi specifická kultura založená na buddhismu, v němž nejvyšším představitelem je dalajláma. Poté co Čína Tibet v roce 1950 obsadila, dalajláma přes dlouhé vyjednávání o formě autonomie země narazil na neochotu akceptovat nematerialistické pojetí života Tibetanů ze strany komunistické vlády a odešel přes vysoké průsmyky

Himaláje asi s 50 tisíci spoluobčanů do exilu. Čínská armáda po nerovném boji obsadila Tibet a již půl století realizuje politiku počínštvování Tibetu a s tím spojenou celkovou modernizací země (silnice až do Kašmíru, železnice a silnice do Lhasy aj.). S tím někteří Tibetané nesouhlasí a vystupují proti okupaci a kulturní devastaci země. Je třeba si uvědomit, že šance Tibetu na samostatnost je v současné době nemožná, neboť Tibet pro Čínu představuje klíčové strategické území zajišťující přístup přes Kašmír do spřáteleného Pákistánu (snaha o oslabení asijského rivala – Indie), do Střední Asie a také ovládnutí klíčových vodních zdrojů důležitých nejen pro Čínu, ale i celou Jihovýchodní a Jižní Asii.

v krátké době i Šanghaj. V minulosti nejvyspělejší průmyslové **Mandžusko** na severu vyniká tradičním těžkým průmyslem, hutnictvím a chemickou výrobou, kde klíčovým centrem je *Harbin*, v němž se protíná rozvojová osa Dalian–Shenyang–Fushun–Harbin s méně významnou osou jihovýchod–severozápad, propojující Čínu na dvě železniční

křížovatky sibiřské magistrály (Vladivostok–Harbin–Čita). O obrovské čínské produkci svědčí mapa na obrázku 5.20, která dokumentuje postavení jednotlivých provincií podle objemu vytvořeného HDP v třídách mld. USD a na které je místo názvu provincie uveden stát, jemuž je její HDP provincie blízký (rok 2015).

6/ Indonéský makroregion (Jihovýchodní Asie)

6.1 HLAVNÍ ZNAKY

Tab. 6.1 Základní data o Indonéském makroregionu (2016)

Rozloha		Obyvatelstvo		Hustota zalidnění	HDP		HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
mil. km ²	%	mil.	%	obyv./ km ²	bil. USD	%	tis. USD	%	roky M/Ž
4,5	3,3	629	8,5	140	2,2	2,9	10	91	68/74

Zdroj: CIA 2016, United Nations 2016, World Bank 2016

- Jihovýchodní Asie je *nejmenší* ze všech makroregionů, rozprostírá se na ploše 4,5 mil. km² (3 % světové souše) a dělí se na pevninskou a ostrovní část. *Ostrovní část* tvoří především stovky ostrovů Indonésie a Filipín a další ostrovy při pobřeží poloostrova.
- Velká horizontální členitost* makroregionu a velký výškový rozsah charakterizují hlubokomořské příkopy dosahující na východ od Filipín hloubek 10 830 m pod hladinou, zatímco severní hranici území uzavírá nejvyšší vrchol dosahující přes 6 tis. m n. m.
- Území se nachází v kontaktu pevninských a Tichooceánské desky, což ovlivňuje *silnou seismickou a sopečnou činnost*. Výbuch sopky Krakatoa v roce 1883 prakticky zničil stejnojmenný ostrov a ovlivnil mohutností vychrleného popela a plynů klima na celé zeměkouli. V oblasti se nachází cca třetina sopek na Zemi, což souvisí s polohou na „Tichooceánském kruhu ohně“.
- Území je silně ovlivňováno *monzunovým prouděním* vzduchu s velkým množstvím srážek v letním období a také četnými *tajfuny* devastujícími hlavně ostrovy a pobřeží pevniny. Klima je ovlivňováno občasně také jevem El Niño nad Tichým oceánem, což doprovází odlišný průběh monzunu a záplavy.
- Tropické a subtropické klima ovlivnilo také výskyt kulturních rostlin poskytujících nejrůznější koření. Když *obchod s kořením* po expanzi islámu ovládli Arabové, stalo se to jedním z impulzů velkých námořních objevů a postupné kolonizace, z počátku Španělů a Portugalců, později i dalších zemí. Většina území regionu se stala na několik staletí koloniemi evropských států.
- Makroregion obývá přes 8 % světové populace a vyniká *hustotou zalidnění*, která jej spolu s Čínsko-japonským makroregionem řadí na 2. místo mezi makroregiony –

140 obyvatel na km². Mezi státy, které mají více než 1 % světové populace (celkem 23) současného světa, se v tomto regionu nachází Indonésie na čtvrtém, Vietnam na dvanáctém, Filipíny na třináctém a na dvacátém místě Thajsko.

- Jihovýchodní Asie má velmi *pestrou národnostní a jazykovou strukturu*. Uvádí se, že Filipíny a Indonésie z důvodu izolace populací na četných ostrovech koncentrují až pětinu všech jazyků, které se na Zemi vyskytují. Makroregion charakterizuje také kulturní diferenciací ovlivněná náboženstvím tradičních společností (buddhismus, hinduismus, islám, křesťanství aj.).
- Makroregion se podílí 3 % na světovém HDP a jako celek patří k málo ekonomicky vyspělým oblastem světa – HDP na obyvatele dosahuje pouze 10 tis. USD (je tak po Indickém a Africkém makroregionu nejnižší). Charakterizuje jej odlišný stupeň modernizace společnosti a hospodářského rozvoje. Patří sem jedno z dnešních globálních rozvojových jader zařazované do první vlny asijských tygrů (Singapur) a některé země zařazované do druhé vlny (Malajsie, Thajsko, Indonésie, Filipíny). Nalézají se zde i státy, které jsou teprve na počátku modernizačního procesu (Kambodža, Laos, Myanmar).

6.2 VYMEZENÍ A PŘÍRODNÍ POMĚRY

Makroregion je **vymezen** poloostrovem Zádni Indie, rozprostírajícím se mezi Bengálským zálivem a Jihočínským mořem. Jeho součástí je Malajský poloostrov a ostrovy, na kterých se rozprostírají Filipíny, Indonésie, Východní Timor a ostrovní část Malajsie.

Reliéf je tvořen horskými hřebeny stáčeujícími se z východního Himaláje na jih, které představují základní osu